

ВСТУП

Актуальність теми (обґрунтування вибору теми дослідження).

Акціонерна форма об'єднання капіталу являє собою найбільш досконалий правовий механізм з організації економіки на основі об'єднання майна юридичних та фізичних осіб. Акціонерне товариство в державі з ринковою економікою виконує функцію об'єднання капіталів, причому не лише грошових, але майнових засобів.

Слід відмітити, що в цілому для нашої держави акціонерна форма товариства є відносно молодогою. Однак в умовах ринкової економіки розвиток акціонерних товариств набуває дедалі вагомого значення, оскільки завдяки останнім вирішується принаймні дві проблеми – по-перше, формування ринкового середовища, а, по-друге, - пов'язаної із зайнятістю населення.

Законодавство про акціонерні товариства розвивалось в Україні поступово. За часів незалежності діяльність акціонерних товариств здійснювалась на основі Закону України «Про господарські товариства» 1991 року, базовий же Закон України «Про акціонерні товариства» було прийнято лише 2008 року.

На сьогодні ж згідно з вітчизняним законодавством акціонерні товариства в Україні бувають двох типів – приватні та публічні. При цьому, досить тривалий час функціонування більшості українських акціонерних товариств у формі приватних або публічних було фікцією. Переважно свій статус публічного товариства був успадкований внаслідок приватизаційних процесів 90-их років, що, однак не мало позитивного результату. З метою наближення вітчизняного законодавства до європейських стандартів, а також покращенням позицій нашої держави в рейтингу Doing Business, процес реформування законодавства, що регулює діяльність публічних акціонерних товариств був неминучий, що, зокрема, ознаменувалось прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» від 07.04.2015 № 289-VIII та Закону України «Про внесення змін до

деяких законодавчих актів України щодо спрощення ведення бізнесу та залучення інвестицій емітентами цінних паперів» від 16.11.2017 № 2210-VIII.

Зважаючи на те, що зазначені нормативно-правові акти фактично переосмислили концепцію публічного акціонерного товариства в вітчизняних реаліях, по новому розмежували публічні та приватні акціонерні товариства, а також наблизили статус публічного акціонерного товариства до стандартів розвинутих держав, дослідження правового статусу публічного акціонерного товариства не втрачає своєї актуальності.

Аналіз публікацій за тематикою дослідження. Слід зазначити, що проблемам регулювання правового статусу публічного акціонерного товариства приділяли увагу у своїх роботах багато вчених, зокрема такі О. М. Вінник, Н. С. Глусь, В. В. Долинська, І. В. Спасибо-Фатеева, Є. О. Суханова, І. Лукач та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами (кафедральними темами). Обраний напрям дослідження узгоджується із Концепцією Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (Закон України № 228–IV від 21 листопада 2002 року), Пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки на період до 2020 року (Закон України № 2519–VI від 9 вересня 2010 року), Стратегією національної безпеки України (Указ Президента України № 287/2015 від 26 травня 2015 року) та зі Стратегією розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженою Постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року. Дипломна робота виконана в межах цільової комплексної програми «Проблеми національного та міжнародного права» кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу Академії Державної пенітенціарної служби (номер державної реєстрації 0117U007207).

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає у тому, щоб на підставі дослідження національного та зарубіжного законодавства, практики його застосування, наукових підходів, положень здійснити поглиблений аналіз

сутності та специфіки правового статусу публічного акціонерного товариства в сучасних умовах реформування законодавства.

Виходячи з мети, у роботі повинні бути реалізовані такі задачі:

- розглянути акціонерні товариства як різновид господарських товариств;
- проаналізувати публічні акціонерні товариства в системі акціонерних товариств;
- висвітлити особливості заснування та припинення публічних акціонерних товариств;
- визначити органи управління публічного акціонерного товариства;
- охарактеризувати правовий режим майна та майнових прав в публічному акціонерному товаристві;
- висвітлити особливості відповідальності акціонерів та публічних акціонерних товариств;
- дослідити тенденції розвитку вітчизняного законодавства про публічні акціонерні товариства;
- дослідити зарубіжний досвід розвитку господарських товариств і його застосування в Україні.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є відносини, які виникають при діяльності публічних акціонерних товариств.

Предмет дослідження. Предметом дослідження роботи є система правових норм, що регламентують правовий статус публічних акціонерних товариств.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали сучасні загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

Так, для одержання достовірних наукових результатів у роботі застосовувалася система загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, зокрема, нормативно-порівняльний, історичний, формально-логічний, формально-юридичний, метод абстрагування й узагальнення.

У підґрунтя методології дослідження покладено загальнонауковий діалектичний метод. За його допомогою розглянуто проблеми правового статусу публічного акціонерного товариства у їх розвитку і взаємозв'язку.

У процесі вивчення правової природи класифікації господарських товариств та типізації акціонерних товариств в нагоді стали аналітичний, формально-логічний і логіко-семантичний методи.

Використання історичного методу дозволило показати становлення й розвиток правового регулювання статусу публічних акціонерних товариств в часі.

Нормативно-порівняльний метод задіяно при аналізі чинної та попередніх редакцій Закону України «Про акціонерні товариства».

Формально-юридичний метод знайшов своє відбиття у процесі виявлення тенденцій розвитку вітчизняного законодавства про публічні акціонерні товариства.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що: запропоновано авторське бачення проблемних питань правового регулювання статусу публічних акціонерних товариств; дістало подальшого розвитку дослідження останніх законодавчих змін у сфері розмежування статусу публічних і приватних акціонерних товариств; проаналізовано останні тенденції розвитку вітчизняного законодавства про публічні акціонерні товариства.

Запропоновано внести поправки до таких статей Закону України «Про акціонерні товариства» такого змісту: ч. 2 ст. 9 Закону викласти в такій редакції: «Засновниками акціонерного товариства можуть бути семеро чи більше осіб». А ст. 12 Закону доповнити частиною 3 яка б регулювала здійснення корпоративних обов'язків товариства, та пропонуємо її викласти в такій редакції: « Акціонерне товариство може нести відповідальність: 1) за невиконання чи неналежне виконання обов'язку з проведення щорічних загальних зборів акціонерів; 2) щорічну виплату привілейованим акціонерам дивідендів, розмір яких визначено статутом; 3) своєчасне та у порядку,

визначеному законодавством, інформування акціонерів стосовно діяльності товариства; 4) надання на вимогу акціонерів інформації та документів, з якими вони мають право бути ознайомлені відповідно до локальних нормативно-правових актів.

Практичне значення отриманих результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дослідженні висновки, узагальнення та пропозиції можуть бути використані, по-перше, у науково-дослідницькій діяльності – як підґрунтя для подальшого вивчення суспільних відносин, що виникають під час реалізації норм, що закріплюють правовий статус публічних акціонерних товариств; а по-друге, у правозастосовній діяльності – для ефективної реалізації норм у зазначеній вище сфері.

Апробація матеріалів дипломної роботи магістра.

Теремецький М.М. Різниця правового статусу публічних і приватних акціонерних товариств у світлі законодавчих змін. *Одеські юридичні читання: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 8 листопада 2019 року). – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 69-72.

Структура та обсяг дипломної роботи магістра. Робота складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, що об'єднують вісім підрозділів, висновків та переліку посилань. Загальний обсяг роботи становить 88 сторінок, з яких 80 сторінок основного тексту. Перелік посилань складається із 81 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ПУБЛІЧНІ АКЦІОНЕРНІ ТОВАРИСТВА В СИСТЕМІ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ

1.1 Акціонерні товариства як різновид господарських товариств

Традиційними видами ведення підприємницької діяльності в Україні з використанням механізму юридичної особи є утворення господарських товариств. У межах даного підрозділу нашої роботи розглянемо сутність даної організаційно-правової форми юридичної особи.

Як звертається увага в науковій літературі, будучи досить складним по своїй природі правовим явищем, юридична особа може розглядатися у багатьох аспектах. Одним з таких аспектів є її організаційно-правова форма. Організаційно-правова форма юридичної особи визначає тип, структуру, побудову, способи внутрішніх взаємовідносин, режим формування волі і її вираження організації [1, с. 44].

Питання про види юридичних осіб в чинному ЦК України вирішується в ст. 81, яка здійснює їх класифікацію за таким критерієм як порядок створення, відповідно до якого юридичні особи, поділяються на юридичних осіб приватного права, які створюються в нормативно-явочному порядку та юридичних осіб публічного права, які створюються в розпорядчому порядку. Принагідно зазначимо, що ст. 81 має назву «Види юридичних осіб», а не «Організаційно-правові форми юридичних осіб». Крім того, у даній статті уточнюється, що цим Кодексом встановлюються порядок створення, організаційно-правові форми, правовий статус юридичних осіб приватного права. Принагідно також зазначимо, що всі юридичні особи є або об'єднання осіб, або об'єднання майна, або об'єднання осіб і майна.

Натомість відповідно до ст. 83 ЦК України, яка має назву «Організаційно-правові форми юридичних осіб», юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом [2].

Аналіз норм чинного законодавства, які містять термін «організаційно-правова форма», показує неоднозначність його застосування у контексті різних правових норм.

Так, як звертає увагу Л. Снісаренко, зі змісту положення, закріпленого у ст. 83 ЦК України, можна зробити припущення, що тут визначається зміст поняття «організаційно-правова форма» і встановлюються такі організаційно-правові форми юридичних осіб, як «товариство» та «установа». Проте термін «форма» навряд чи можна ототожнювати з терміном «організаційно-правова форма». Тим більше, що в ч. 2 ст. 113 ЦК зазначається, що господарські товариства можуть бути, створені у формі повного товариства, командитного товариства, товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерного товариства. Тобто юридичні особи, створені «у формі» господарських товариств, можуть створюватися знову ж таки «у формі» повного, командитного й інших товариств. То яка ж із «форм» є організаційно-правовою формою? [3, с. 372].

З цього приводу І. М. Кучеренко зауважує, що поняття «товариство», як і «господарське товариство», «є організаційно-правовою формою, яка реально не існує, а об'єднує такі організаційно-правові форми, як акціонерні товариства, повні й командитні товариства, товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, тобто які існують реально» [4, с. 22].

Ускладнює з'ясування змісту поняття «організаційно-правова форма» і те, що законодавець поряд із цим терміном використовує також суміжні за значенням терміни «вид» і «тип», не даючи їх визначення.

Так, дійсно, ч. 4 ст. 83 ЦК говорить про «види товариств або установ», ч. 2 ст. 85 ЦК – про особливості правового статусу «окремих видів непідприємницьких товариств», ч. 3 ст. 83 ЦК – про «особливості правового статусу окремих видів установ». Ст. ж 5 базового Закону поділяє їх «за типом» на публічні й приватні, зазначаючи, що зміна «типу» не є перетворенням товариства [5].

Натомість інший нормативно-правовий акт – ГК України – оперує ще й таким поняттям як «організаційна форма». Так, ст. 63 ГК України «Види та організаційні форми підприємств» дає перелік «видів» підприємств: приватне підприємство; підприємство, що діє на основі колективної власності; комунальне підприємство; державне підприємство; підприємство, засноване на змішаній формі власності; спільне комунальне підприємство [6]. Принагідно зазначимо, що перелік «видів підприємств» містить різнопорядкові поняття. Наприклад, якщо окремо взята юридична особа може діяти як приватне підприємство, то підприємство колективної власності – це узагальнююча категорія, яка включає декілька різновидів юридичних осіб. При цьому зі змісту ст. 63 незрозуміло, де ж у ній визначено згадані в заголовку «організаційні форми». У статті йдеться про унітарні й корпоративні підприємства, дочірні підприємства, але законодавець не відносить їх ні до видів, ні до організаційних форм.

На нашу думку, в цілому така ситуація свідчить про відсутність єдиного підходу та низький рівень юридичної техніки законодавця.

Що ж стосується доктринальних підходів, то переважна більшість науковців визначають поняття «організаційно-правова форма» як «сукупність пов'язаних між собою елементів (ознак)» [4, с. 19].

У свою чергу І. В. Спасибо-Фатєєва пропонує, виходячи з поділу юридичних осіб на товариства й установи, перетворити всі зазначені в ГК України «підприємства» та «об'єднання» «у господарські та інші товариства» [8, с. 4]. Однак за такого підходу не зрозуміло, до товариств чи установ слід відносити казенні підприємства.

Як ми звертали увагу вище, правильне розуміння організаційно-правової форми необхідне при реєстрації юридичної особи, її припиненні шляхом перетворення, або навіть при одержанні виписки з Єдиного державного реєстру, оскільки таку інформацію необхідно вказувати в заяві відповідної форми. Тому в умовах відсутності на рівні законодавчих актів України зведеного переліку всіх організаційно-правових форм державні реєстратори

змушені користуватися Статистичним класифікатором організаційних форм суб'єктів економіки [9].

Зазначений класифікатор є актом не нормативно-правовим, а нормативно-технічним і, на жаль, недосконалим. У класифікаторі як організаційно-правові форми фігурує значна кількість узагальнюючих категорій, які не позначають конкретних юридичних осіб, а використовуються для позначення окремих груп юридичних осіб, як-от «державне підприємство», «господарське товариство», «релігійні організації» та ін. Тобто, іншими словами, тут спостерігається відсутність єдиного підходу до визначення організаційно-правових форм юридичних осіб, що й у згаданих вище законодавчих актах.

З викладеного можна зробити висновок про незадовільність нормативно-правового регулювання системи організаційно-правових форм юридичних осіб у законодавстві України. Не можна назвати нормальним стан, коли єдиним узагальнюючим актом, у якому визначено існуючі в Україні організаційно-правові форми юридичних осіб, є Статистичний класифікатор. Тому для створення належної основи для впорядкування правового регулювання слід на рівні законодавчих актів (а не підзаконних і, тим більше, не на рівні нормативно-технічного акта) узагальнити й систематизувати організаційно-правові форми, в яких можуть реально функціонувати юридичні особи.

Зазначений вище поділ юридичних осіб (товариства, установи та інші форми, встановлені законом) є традиційним для доктрини пандектного права (Німеччина, Швейцарія), що розрізняють корпорації (союзи) і установи. Корпорації характеризуються наявністю членства, загальної для багатьох учасників мети, незалежністю свого існування від зміни учасників. Установи, навпроти, звичайно створюються одним засновником, що сам визначає і мету юридичної особи, і склад майна, необхідний для їхнього досягнення. У юридико-технічному плані ця класифікація має величезне значення, оскільки необхідність оформлення колективних інтересів, актуальна для законодавства про корпорації, може не прийматися в розрахунок при конструюванні норм про установи [10, с. 5].

Зважаючи на світовий досвід, запровадження поділу юридичних осіб на корпорації (товариства) і установи буде мати практичне значення лише у разі визначення чітких критеріїв їх розмежування.

Так, В. М. Кравчук пропонує наступні два критерії розмежування товариств (корпорацій) та установ: 1) членство; 2) умови зміни мети [11, с. 26].

Товариство має членів навіть у тих випадках, коли вони створюються однією особою, членство можливе, оскільки в будь-який час кількість учасників може змінитися без зміни організаційно-правової форми цією юридичної особи. Установа не має членів. Похідним від цього критерію є кількість засновників (товариство, як правило, хоч і не обов'язково – це об'єднання осіб, а установа створюється одним засновником), форма засновницького волевиявлення (для товариств – договір, для установ – одностороння угода). Мета товариства визначається його членами і ними може бути змінена в межах, що не суперечать закону. Натомість мета установи, хоч і визначається засновником, не може бути ним змінена, оскільки установа створюється не в його інтересах, а в інтересах третіх осіб. Особливий порядок зміни мети установи є гарантією захисту цих інтересів, і лише якщо здійснення мети установи загрожує суспільним інтересам, вона, як виняток, може бути змінена.

Зупинимось більш детально на дослідженні поняття «товариство». Так, товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Товариство може бути створено однією особою, якщо інше не встановлено законом. Крім того норми цивільного законодавства уточнюють, що товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі.

Згідно зі ст. 84 зазначеного вище нормативно-правового акту, товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками (підприємницькі товариства), можуть бути створені лише як господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою

відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи. А згідно зі ст. 85 непідприємницькими товариствами є товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками. Отже, як бачимо, господарські товариства, включаючи акціонерні товариства, належать до числа підприємницьких товариств.

Традиційним для вітчизняної доктрини є поділ господарських товариств на об'єднання осіб та об'єднання капіталів. Зокрема, такий поділ обґрунтовує і використовує у своїх працях О. М. Вінник [12, с. 114].

На відміну від України, де вказаний поділ має суто доктринальне значення, в окремих державах виокремлення товариств капіталів та товариств осіб належить до площини позитивного права, отже відображається у нормах законодавства.

Крім цього, у законодавстві багатьох країн світу господарські товариства, що належать до об'єднання капіталів, і персональні товариства мають навіть різну назву: перші в Росії – общества, а другі – товарищества; в США відповідно – корпорації та партнершип; у ВеликійБританії – компанії та партнершип (у т.ч. й партнершип з обмеженою відповідальністю); в ряді країн Центральної Європи – компанії й товариства. Також такі персональні товариства, як повне і командитне, законодавством деяких країн (США, Великобританії, Німеччини, Російської Федерації – до прийняття у 1994 р. Загальної частини Цивільного кодексу РФ та ін.) не визнаються (не визнавалися) юридичними особами, хоч і наділені більшістю прав та обов'язків, притаманних останнім. Це має значні правові наслідки: такі товариства не сплачують корпоративного податку (тобто податків, що покладаються на юридичних осіб), а їхні кредитори можуть через голову товариства звертатися до його учасників з вимогою про сплату боргів товариства [13, с. 37-39].

Прикладне значення означений поділ товариств має і в законодавстві Австрійської Республіки. До товариств осіб належать відкрите товариство (аналог повного товариства у вітчизняному законодавстві), командитне товариство, негласне товариство, просте товариство. Цим товариствам

притаманні такі ознаки: 1) право участі не відчужується і не успадковується; 2) у разі вибуття чи смерті одного з учасників товариство припиняє свою діяльність; 3) учасники несуть повну відповідальність за зобов'язаннями товариства; 4) наявна слабка організаційна єдність. Жодна з перелічених ознак не є їм оперативною, адже учасники можуть змінити вищезгадані диспозитивні положення в засновницькому договорі. До товариств капіталів належать акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю, для яких характерними є такі ознаки: 1) основою є майнова участь учасників; 2) високий рівень організаційної єдності; 3) корпоративні права на акцію чи частку вільно відчужуються; 4) відповідальність учасників завжди обмежена; 5) смерть чи вихід учасника не є підставою для припинення товариства [14, с. 45].

Нормативний характер має поділ господарських товариств на товариства осіб і товариства капіталів також у Республіці Польща (п. 1 і 2 ст. 4 § 1 Кодексу торговельних товариств Польщі. В основі такого розподілу також лежить перелік означених критеріїв і притаманна йому умовність [15].

З-поміж ознак, що відмежовують ці групи товариств, варто акцентувати увагу на вільному чи обмеженому відчуженні корпоративних прав. Розвиток доктрини та практики свідчить про те, що у подальшому саме ця ознака стане конститутивною для розподілу наявних товариств на дві групи [16, с. 46].

Умовність розподілу товариств на два досліджуваних види є характерною і для вітчизняної доктрини. Але на відміну від зарубіжних держав, вказаних вище, такий поділ має в Україні суто наукове значення та не відображається у нормах позитивного права [17, с. 16].

Щодо власне визначення поняття «господарське товариство» у вітчизняному законодавстві (оскільки ми з'ясували, що підприємницькі товариства поділяються на господарські товариства та виробничі кооперативи), то у зв'язку з прийняттям ГК України, який вступив в дію одночасно з ЦК України, виникла проблема як теоретичного, так і практичного характеру – з'ясувати співвідношення норм вказаних кодексів, в тому числі щодо видів організацій-юридичних осіб.

Так, зокрема, ЦК України в ст. 113 визначає господарське товариство як юридичну особу, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками. З врахуванням попередньо сказаного визначення товариства можна сказати, що господарським товариством є таке об'єднання осіб, в якому наявне членство і формується статутний (складений) капітал поділений на частки між учасниками.

Натомість в ст. 79 ГК України господарськими товариствами визнаються підприємства або інші суб'єкти господарювання, створені юридичними особами та/або громадянами шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку.

З такого визначення господарського товариства випливає кілька важливих моментів. По-перше, ГК визнає господарське товариство об'єднанням не лише осіб, але й майна, що вступає в протиріччя з ЦК. По-друге, ГК визнає підприємство в якості одного з видів господарських товариств (ст. 79 ГК). Відповідно господарські товариства можуть створюватись у формі підприємств (гл. 7 ГК) або інших видів товариств (суб'єктів господарювання як вказує ГК), як то банки, страхові товариства тощо. При цьому норма ст. 79 ГК входить в протиріччя з нормою ст. 80, яка має назву «Види господарських товариств» і відносить до них акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства (ЦК дає такий же перелік господарських товариств). Таким чином, в одній статті ГК вказує, що підприємство є господарським товариством, в іншій даючи вичерпний перелік господарських товариств, не згадує про підприємство [10, с. 3].

Серед характерних ознак господарських товариств юридичній літературі визначають:

- спеціальне нормативно-правове регулювання;
- господарські організації корпоративного типу;
- універсальність цієї організаційно-правової форми: можливість її застосування для підприємств, інших господарських організацій низової ланки

економіки, що мають на меті отримання прибутку, неприбуткових господарських організацій, господарських об'єднань у формі холдингової групи;

- наявність статусу юридичної особи;
- основний правовий титул майна товариства – право власності;
- корпоративний характер управління – учасниками товариства (в персональних товариствах) або системою органів (об'єднання капіталів);
- подільність майна товариства на частки, розмір яких визначається установчим документом товариства;
- можливість вибору форми товариства з 5-ти, що передбачені законом;
- наявність в учасників господарських товариств корпоративних прав;
- обов'язки учасників: дотримуватися положень установчих документів товариства, прийнятих відповідно до закону вимог рішень органів управління товариства; не розголошувати конфіденційну інформацію про діяльність товариства, своїми діями не завдавати шкоди господарському товариству, а також інші обов'язки, притаманні учасникам певних видів та форм господарських товариств [18, с. 128].

Як уже зверталася увага вище, господарські товариства можуть бути створені у формі повного товариства, командитного товариства, товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерного товариства.

Акціонерне ж товариство – це господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями. Акціонерне товариство, згідно з законодавством, є різновидом господарського товариства, яке у свою чергу є різновидом товариства. Саме тому акціонерним товариствам притаманні усі розглянуті нами в даному підрозділі ознаки останніх.

Таким чином, сучасний розвиток українського суспільства характеризується різноманітністю організаційно-правових форм господарювання, у тому числі товариств. Вони є частиною єдиного

економічного комплексу держави нарівні з іншими учасниками господарських відносин.

1.2 Публічне акціонерне товариство як один з типів акціонерного товариства

Правовий статус акціонерних товариств, включаючи такого типу акціонерного товариства як публічне акціонерне товариство, в Україні визначений цілою низкою нормативно-правових актів.

Так, ст. 80 ГК України визначає акціонерне товариством як господарське товариство, яке має статутний капітал, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій, крім випадків, визначених законом.

ЦК України визначає правовий статус і регулює відносини в акціонерному товаристві статтями 152-162. Відповідно до ст. 152 зазначеного нормативно-правового акту акціонерне товариство – це господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями [2].

Свого часу відповідно до Закону України «Про господарські товариства» акціонерним визнавалося товариство, яке має статутний (складений) капітал, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства (втратив чинність у частині, що стосується акціонерних товариств, на підставі Закону № 514-VI від 17.09.2008) [19].

Базовим же нормативно-правовим актом у даній сфері є Закон України «Про акціонерні товариства», згідно зі ст. 3 якого акціонерне товариство – це господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену

кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями.

Даний базовий Закон, крім цього, визначає порядок створення, діяльності, припинення, виділу акціонерних товариств, їх правовий статус, права та обов'язки акціонерів.

Свого часу російський цивіліст Г. Шершеневич у відомому підручнику торгового права зазначав: «Акціонерне товариство являє собою договірне об'єднання осіб для спільного виробництва торгового промислу, з обмеженою певним внеском відповідальністю кожного учасника». І далі він підкреслював: «Акціонерне товариство являє собою об'єднання осіб. Це можуть бути особи як фізичні, так і юридичні. Як об'єднання акціонерне товариство не може складатися менш ніж із кола двох осіб, а тому капітал його розділений на відоме коло певних часток і коло учасників не може бути більше кола акцій і паїв. Зосередження акцій або паїв у руках однієї людини означало би припинення товариства. У своєму об'єднанні учасники утворюють юридичну особу» [20, с. 44]. Разом з тим таке визначення слід розуміти з урахуванням вітчизняної правової дійсності, оскільки згідно зі ст. 114 ЦК України господарське товариство, крім повного і командитного товариств, може бути створене однією особою, яка стає його єдиним учасником.

О. Бусигін пише, що акціонерне товариство – «це форма об'єднання підприємців (або власників капіталу) для спільного ведення господарської діяльності шляхом об'єднання капіталів із метою отримання прибутку» [22, с. 55].

Французькі вчені С. Жамен і Л. Лакур, автори навчального посібника «Торговельне право», наголошують: «Акціонерне товариство є компанією, капітал якої розбитий на акції, а члени (у кількості не менше семи осіб) несуть відповідальність за збитки залежно від розмірів своїх вкладів (акціонери не є комерсантами). Капітал компанії складається не з паїв, а з акцій, які можуть бути продані» [23, с. 87–88].

Англійський дослідник А. Хоскінг виділяє партнерські відносини й відзначає: «Партнерство – це об'єднання зусиль і коштів індивідуальних підприємців» [24, с. 32].

Правову сутність акціонерних товариств як організаційно-правової форми підприємницької діяльності можна охарактеризувати такими основними ознаками:

– акціонерне товариство – господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями (ст. 1 базового Закону та ст. 152 ЦК України);

– акції товариства посвідчує корпоративні права акціонера щодо цього акціонерного товариства (ч. 1 ст. 20 базового Закону), у зв'язку із чим «вихід» з акціонерного товариства можливий лише за допомогою відчуження належних акціонеру акцій, а не виділу частки майна або виплати його грошового еквівалента;

– усі акції товариства є іменними. Акції товариств існують виключно в без документарній формі (ч. 2 ст. 20 базового Закону), можуть бути звичайними, що надають право участі в управлінні товариством, і привілейованими, що забезпечують фіксований дивіденд, ліквідаційну квоту й лише в строго передбачених цим законом та статутом товариства випадках – право на участь у загальних зборах акціонерів;

– акціонерне товариство самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями всім своїм майном. Акціонери не відповідають за зобов'язаннями товариства й несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах вартості акцій, що їм належать (крім випадків, установлених законом). Акціонери, які не повністю оплатили акції, у випадках, встановлених статутом, відповідають за зобов'язаннями товариства у межах неоплаченої частини вартості належних їм акцій. Гарантії захисту майнових прав акціонерів встановлюються законом (ч. 2 ст. 152 ЦК України);

– єдиним установчим документом акціонерного товариства є його статут (ч. 1 ст. 154 ЦК України). Засновницький договір не є установчим документом товариства й діє до дати реєстрації Національною комісією з цінних паперів та фондовим ринком звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій (ч. 3 ст. 9 базового Закону);

– акціонерні товариства в Україні, подібно до акціонерних компаній країн із континентальним законодавством, мають триланкову систему організації управління. Загальні збори акціонерів і рада директорів (наглядова рада) акціонерного товариства мають виняткову компетенцію, а виконавчі органи – колегіальну (правління, дирекція), одноособовий (генеральний директор, директор) – залишкову (ст. ст. 159-161 ЦК України) та ін.

Правова природа акціонерного товариства обґрунтована відносинами власності. Так, внесені акціонером вклади в рахунок оплати акцій стають власністю акціонерного товариства як юридичної особи. Акція як цінний папір не наділяє її власника правом власності на майно товариства. Акціонер, купуючи акцію, вступає з товариством не в речові, а в зобов'язальні правовідносини. Можливість тримати в недоторканності спочатку сформований капітал є суттєвою перевагою акціонерного товариства у відношенні, наприклад, до товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, у яких учасник має право вимагати виділ своєї частки або оплати її грошового еквівалента, що виключено для організаційно-правової форми акціонерного товариства [25, с. 145].

Деякі сучасні науковці вважають, що відповідно до базового Закону в ньому проводиться ідея забезпечення єдиної правової основи діяльності акціонерних товариств, у тому числі створених у процесі приватизації державних і комунальних підприємств, виділяючи групи акціонерних товариств, для яких особливості правового регулювання можуть передбачатися спеціальними законодавчими та іншими правовими актами.

Так, діяльність державних акціонерних товариств та державних холдингових компаній, єдиним засновником та акціонером яких є держава в

особі уповноважених державних органів, регулюється базовим Законом, з урахуванням особливостей, передбачених спеціальними законами.

Діяльність державної керуючої холдингової компанії, державних холдингових компаній та державних акціонерних товариств, єдиним засновником та акціонером яких є держава в особі уповноважених державних органів, регулюється базовим Законом, з урахуванням особливостей, передбачених спеціальними законами.

Особливості створення акціонерних товариств у процесі приватизації та корпоратизації, їх правового статусу та діяльності у період до виконання плану приватизації (розміщення акцій) визначаються законодавством про приватизацію та корпоратизацію.

Управління акціонерними товариствами, у статутних капіталах яких є корпоративні права держави або територіальної громади, здійснюється з урахуванням особливостей, визначених законом.

Створення, припинення акціонерного товариства, одержання у власність або в управління акцій та набуття іншим чином права контролю над товариством здійснюється з дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції.

Дія базового Закону не поширюється на акціонерні товариства, які створені, діють та припиняються відповідно до законодавства про інститути спільного інвестування.

Особливості правового статусу, створення, діяльності, припинення, виділу акціонерних товариств, що провадять діяльність на ринках фінансових послуг, визначаються законами, що регулюють порядок надання фінансових послуг та здійснення банківської діяльності. У разі суперечності норм цього Закону з нормами законів, що регулюють порядок надання фінансових послуг та здійснення банківської діяльності, норми законів, що регулюють порядок надання фінансових послуг та здійснення банківської діяльності, мають перевагу.

Акціонерне товариство є юридичною особою, тому йому притаманні такі визначальні ознаки:

– організаційна єдність, закріплена законодавством і заснована на системі нормативно-правових актів акціонерного товариства, що включає, як мінімум, три елементи:

1) наявність системи істотних соціальних взаємозв'язків, за допомогою яких окремі суб'єкти об'єднуються в єдине ціле;

2) наявність певної мети утворення та функціонування: акціонерне товариство як будь-яка соціальна організація є цільовою спільністю, тобто об'єднанням людей заради мети, яка не може бути досягнута ніким із них порізно, хоча й важлива для кожного. Проте досягнення цієї мети змушує їх розподілятися за ролями, цілями («горизонтально»), керівництвом – підпорядкування («вертикально»). Основною метою створення та функціонування акціонерного товариства, як і будь-якої комерційної організації, є отримання прибутку, хоча до розуміння ціле покладання організації та діяльності акціонерних компаній не варто підходити настільки спрощено, оскільки розвиток акціонерного товариства визначає реалізація сукупності системи інтересів різних суб'єктів акціонерних відносин (акціонерів, персоналу, контрагентів, кредиторів, держави тощо);

3) наявність внутрішньої структури й функціональної диференціації (корпоративний спосіб організації акціонерного товариства, організаційна структура виробничо-господарської діяльності компанії);

– економічна ознака – володіння відокремленим майном, переданим акціонерами в якості внесків до статутного капіталу, створеним або придбаним товариством на законних підставах у процесі господарської діяльності;

– матеріально-правова ознака, що характеризується здатністю самостійно виступати в цивільному обороті від свого імені та наявністю самостійної майнової відповідальності, тобто здатність від свого імені набувати майнові та особисті немайнові права й нести обов'язки;

– процесуально-правова ознака – здатність бути позивачем і відповідачем у судах. Згідно із чинним законодавством акціонерні товариства можуть виступати в судах не тільки як господарюючі суб'єкти щодо виконання певних зобов'язань, наприклад придбання продукції, робіт, послуг тощо), а й звертатися до суду з позовами до членів ради директорів (наглядової ради), колегіального виконавчого органу (правління, дирекції), а також до одноосібного органу (генеральному директору, директору), керуючої організації або керуючого власника реєстру про відшкодування збитків, завданих товариству їхніми винними діями (бездіяльністю), якщо інші підстави та розмір відповідальності не встановлені чинними законами [25, с. 122].

У межах єдиної організаційно-правової форми акціонерні товариства виділяють на два типи останніх – публічні акціонерні товариства та приватні акціонерні товариства (ст. 5 Закону України «Про акціонерні товариства»).

Карпенко Г.В. у своїй статті «Нормативно-правове забезпечення корпоративного управління: проблеми залучення інвестицій на вітчизняні підприємства» зазначає, що залежно від здатності акцій товариства вільно обертатися (тобто змінювати власника без згоди інших акціонерів або товариства) акціонерні товариства поділяються на публічні (ПАТ) та приватні (ПрАТ) [26, с.44]. Поділ АТ на публічні і приватні відповідає практиці регулювання акціонерних відносин у праві Європейського Союзу. Здатність акцій вільно обертатися є основною, але не єдиною особливістю цих типів товариств.

До реформи законодавства про акціонерні товариства (2009-2011 роки) акціонерні товариства ділилися, відповідно до Закону «Про господарські товариства» на відкриті і закриті.

Ж.Талліно у своїй статті свого часу зазначав: «Існує можливість припустити, що публічні АТ – це відкриті, а приватні АТ – закриті. І саме практична діяльність цих компаній повинна забезпечити відмінність між ними» [27, с.3].

Основний критерій для поділу товариств на відкриті та закриті – здатність акцій вільно обертатися або ж, як зазначає О. Вінник у підручнику «Господарські товариства і виробничі кооперативи» наявність або відсутність обмеження руху їх учасників (акціонерів) [13, с. 66].

Товариства, акції яких розповсюджувалися шляхом підписки і вільно продавалися та купувалися на фондовому ринку, називались відкритими. Інший вид, що існував, – закриті АТ, могли розповсюджувати свої акції серед заздальгідь обмеженого кола осіб. Спочатку законодавчо не було врегульовано порядок відчуження акцій ЗАТ, а тому на практиці це питання вирішувалося в установчих документах ЗАТ по-різному: закріпленням у цих документах положень щодо права відчужувати акції ЗАТ лише іншим його учасникам чи самому товариству із закріпленням заборони відчужувати акції третім особам [13, с. 67].

На сьогодні у ст. 2 базового Закону запропоновані визначення поняття «публічне акціонерне товариство», натомість визначення поняття «приватне акціонерне товариство» відсутнє.

Так, публічне акціонерне товариство – це акціонерне товариство, щодо акцій якого здійснено публічну пропозицію та/або акції якого допущені до торгів на фондовій біржі в частині включення до біржового реєстру (п. 15-2 ч. 1 ст. 2 Закону). Таке визначення з'явилося після внесення змін згідно з Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення ведення бізнесу та залучення інвестицій емітентами цінних паперів» від 16.11.2017 № 2210-VIII [28]. Крім того, даний Закон вніс ряд інших змін, які зумовлюють різницю між публічними і приватними акціонерними товариствами.

Зокрема, відповідно до ст. 24 в нинішній редакції акції акціонерного товариства можуть купуватися та продаватися на фондовій біржі. До внесення відповідних змін акції лише публічного акціонерного товариства могли купуватися та продаватися на фондовій біржі. Що стосувалось акцій приватного акціонерного товариства, то вони не могли купуватися та/або

продаватися на фондовій біржі, за винятком продажу шляхом проведення на біржі аукціону.

Окрім того Закон вимагає, що публічне акціонерне товариство зобов'язане пройти процедуру допуску акцій до торгів на фондовій біржі та залишатися допущеним хоча б на одній фондовій біржі в Україні.

Разом із тим, відповідно до ч. 2 ст. 5 базового Закону, публічну пропозицію власних акцій може здійснювати виключно публічне акціонерне товариство. Якщо приватне акціонерне товариство має намір здійснити публічну пропозицію власних акцій, загальні збори такого товариства разом із прийняттям рішення про здійснення публічної пропозиції власних акцій повинні прийняти рішення про зміну типу товариства з приватного на публічне. При цьому зміна типу товариства з приватного на публічне або з публічного на приватне не є його перетворенням.

Що стосується порядку відчуження акцій акціонерного товариства, то він встановлений ст. 7 базового Закону.

Так, акціонери публічного акціонерного товариства можуть відчужувати належні їм акції без згоди інших акціонерів товариства. Що ж стосується приватного акціонерного товариства, кількість акціонерів якого не перевищує 100 осіб, то переважне право акціонерів такого товариства на придбання акцій цього товариства, що пропонуються їх власником до відчуження третій особі, може бути передбачено статутом акціонерного товариства.

Крім того, у зв'язку із внесенням змін Законом скасована обов'язкова фіксація у найменуванні акціонерного товариства його типу. Так, згідно зі ст. 3 базового Закону повне найменування акціонерного товариства українською мовою повинне містити його організаційно-правову форму (акціонерне товариство). Тип акціонерного товариства не є обов'язковою складовою найменування акціонерного товариства. Разом з цим акціонерне товариство самостійно визначає необхідність зазначати у своєму найменуванні його тип, передбачений статтею 5 базового Закону.

Натомість тип акціонерного товариства (публічне або приватне) зазначається лише статуті акціонерного товариства. Крім того, акціонерні товариства не зобов'язані змінювати своє найменування у зв'язку із внесенням змін до ч. 2 ст. 5 базового Закону (п. 7 Прикінцевих та перехідних положень базового Закону).

Вказані законодавчі зміни внесені до базового Закону у зв'язку із поступовим переходом на європейські критерії поділу акціонерних товариств на публічні та приватні.

Варто відмітити, що у правових системах країни Європейського Союзу публічними компаніями визнаються лише такі, які здійснили публічну пропозицію своїх цінних паперів. Будь-які інші критерії не можуть бути використані, щоб назвати компанію публічною чи приватною. На сьогодні вітчизняне законодавство відповідає європейським стандартам.

Разом з тим, до прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» критерієм розмежування типів акціонерних товариств виступав і кількісний склад акціонерів – кількісний склад акціонерів приватного акціонерного товариства не міг перевищувати 100 акціонерів [29].

Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення ведення бізнесу та залучення інвестицій емітентами цінних паперів» поставив за мету забезпечити поступове вирішення проблеми «псевдо публічності» більшості публічних акціонерних товариств, які відповідний статус отримали не за рішенням акціонерів, а у спадок від колишніх роздержавлених підприємств [30, с. 71].

Згідно з п. 4 Прикінцевих та перехідних положень базового Закону всі емітенти (крім інститутів спільного інвестування), що здійснювали публічне розміщення цінних паперів до дня набрання чинності цим Законом (до 06 січня 2018 року), вважаються такими, що не здійснювали публічної пропозиції цінних паперів, крім тих емітентів, які оприлюднили повідомлення про те, що вони вважаються такими, що здійснювали публічну пропозицію цінних паперів,

у порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Порядок оприлюднення повідомлення емітентами цінних паперів про те, що вони вважаються такими, що здійснювали публічну пропозицію цінних паперів, затверджено рішенням НКЦПФР від 13.02.2018 № 75 [31].

Емітенти, цінні папери яких перебувають у лістингу на день набрання чинності цим Законом (06 січня 2018 року), вважаються такими, що здійснили публічну пропозицію цінних паперів.

До акціонерних товариств, які вважаються такими, що не здійснювали публічної пропозиції акцій, застосовуються вимоги базового Закону в частині регулювання діяльності приватних акціонерних товариств (п. 6 Прикінцевих та перехідних положень базового Закону).

Таким чином, з 06 січня 2018 року публічними вважаються лише ті акціонерні товариства, цінні папери яких станом на 06 січня 2018 року перебували у реєстрі фондової біржі (пройшли процедуру лістингу), або які оприлюднили повідомлення про публічну пропозиції цінних паперів у порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Усі інші публічні акціонерні товариства вважаються такими, що не здійснювали публічну пропозицію цінних паперів, і до них застосовуватимуться вимоги базового Закону, що регулюють діяльність приватних акціонерних товариств.

При цьому зазначені публічні акціонерні товариства не стали приватними. Вони лише перейшли на спрощений правовий режим у питаннях емісії цінних паперів, розкриття інформації та корпоративного управління [32].

Цей перехід для публічних акціонерних товариств, які не бажають здійснювати публічну пропозицію акцій, відбувався без необхідності скликати загальні збори акціонерів, ухвалювати рішення про зміну типу товариства та здійснювати обов'язковий викуп акцій в акціонерів, які не погоджуються зі зміною типу товариства. Водночас приватні акціонерні товариства незалежно від форми власності не позбавлене права здійснити публічну пропозиції цінних

паперів за умови зміну типу на публічні акціонерні товариства та оприлюднення проспекту цінних паперів, затвердженого НКЦПФР. У такому разі до приватних акціонерних товариств будуть застосовуватися підвищені вимоги щодо емісії акцій, розкриття інформації, прозорості діяльності органів управління тощо.

Водночас, попри всю плавність законодавчого переходу на нові критерії поділу акціонерних товариств, законодавець передбачив обов'язкове відображення змін в установчих документах цих товариств.

Так, статuti й внутрішні положення підлягають приведенню у відповідність до базового Закону:

- для публічних акціонерних товариств і банків – до 1 січня 2019 року;
- для решти акціонерних товариств – до 1 січня 2020 року.

Отже, відтепер статус публічного акціонерного товариства надається лише тим акціонерним товариствам, які здійснили публічну пропозицію, а всі інші мають привести у відповідність нормам оновленого законодавства України свої статuti. Разом із внесенням змін до базового Закону, з'явився чіткий критерій віднесення акціонерного товариства до категорії публічного, який наблизив поняття публічного акціонерного товариства до стандартів розвинутих ринків. Після відповідних змін у законодавстві України, публічним акціонерним товариством є таке товариство, щодо акцій якого здійснено пропозицію та/або акції якого допущені до торгів на фондовій біржі в частині включення до біржового реєстру.

РОЗДІЛ 2

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПУБЛІЧНИХ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ

2.1 Заснування та припинення публічних акціонерних товариств

Як звертається увага в науковій літературі, відносини, які виникають при створенні акціонерних товариств, можуть бути поділені на декілька категорій:

- по-перше, відносини, які виникають безпосередньо між засновниками акціонерного товариства (є приватноправовими, мають корпоративну природу);

- по-друге, відносини, які виникають між засновниками та третіми особами щодо вчинення дій із заснування товариства, наприклад, відносини представництва (є приватноправовими, цивільними, не мають корпоративної природи);

- по-третє, відносини, які виникають між засновниками та органами державної влади (є публічно-правовими, не мають корпоративної природи) [33, с. 10].

Як бачимо, суб'єктом кожної з зазначених вище груп відносин виступають засновники акціонерного товариства. При цьому в ході заснування акціонерних товариств його засновники виступають учасниками різнорідних відносин, спрямованих на створення товариства. Одні з них є публічно-правовими відносинами (відносини, які виникають у зв'язку зі здійсненням державної реєстрації), інші – приватноправовими.

У свою чергу приватноправові відносини можна поділити на дві групи:

- відносини, які виникають між засновниками товариства (сторонами договору про створення акціонерного товариства). Такі відносини можна розглядати як корпоративні відносини, так як їх учасників об'єднує спільна мета – заснування юридичної особи, а також майнова участь у формуванні статутного капіталу товариства.

- відносини, які виникають між засновниками та третіми особами і не належать до корпоративних відносин (наприклад, відносини, які виникають із договорів про придбання майна, оренду приміщень тощо).

У межах даного підрозділу нашої роботи ми розглянемо усі види даних відносин, оскільки без них неможливе створення публічного акціонерного товариства.

Зазначимо, що нормативно засади створення публічних акціонерних товариств визначені базовим Законом.

Так, згідно зі ст. 9 базового Закону засновниками акціонерного товариства визнаються держава в особі органу, уповноваженого управляти державним майном, територіальна громада в особі органу, уповноваженого управляти комунальним майном, а також фізичні та/або юридичні особи, що прийняли рішення про його заснування. При цьому засновниками акціонерного товариства можуть бути одна, дві чи більше осіб. Крім того, ст. 6 базового Закону має назву «Акціонерне товариство з одним акціонером» та встановлює, що акціонерне товариство може бути створене однією особою чи може складатися з однієї особи у разі придбання одним акціонером усіх акцій товариства. Відомості про це підлягають реєстрації і опублікуванню для загального відома в порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Як звертає увагу І. Лехкодух, господарські товариства традиційно прийнято вважати організаціями корпоративного типу, що створюються і діють у складі декількох осіб та мають відокремлене майно, поділене на частки – акції – відповідно до кількості засновників (учасників). Керування діяльністю таких товариств зазвичай здійснюється за допомогою спеціальних органів або безпосередньо учасниками товариства. Але останнім часом у світовій практиці можна простежити тенденцію надання права на заснування товариства однією особою або діяльність товариства у складі одного учасника [34, с. 123].

Як уже акцентувалась увага в нашій роботі товариства поділяють на дві групи: об'єднання капіталів та об'єднання осіб. До першої групи належать такі

товариства, які при їх створенні передбачають об'єднання майна засновників та учасників і необов'язкову особисту участь, при цьому до даної групи належать і публічні акціонерні товариства. На сьогодні законодавство України не встановлює обмежень щодо мінімальної кількості засновників публічного акціонерного товариства, навпаки засновниками акціонерного товариства можуть бути одна, дві чи більше осіб.

У праві Європейського Союзу існування такої форми юридичної особи було визнано ще у Другій Директиві № 77/91/ЄЕС Ради Європейських Співтовариств, прийнятій 13.12.1976 року [35]. У ч.1 ст.5 цієї Директиви передбачено, що якщо законодавством держави-члена для створення товариства вимагається більше, ніж один учасник, той факт, що усі акції належать одній особі, або, той факт, що після реєстрації товариства кількість учасників зменшилася до кількості меншої, передбаченої законом, не повинен призводити до автоматичного розпуску товариства. Отже, даний документ визнає непрямий спосіб утворення товариств з одним учасником.

Дванадцята Директива № 89/667/ЄЕС Ради Європейських Співтовариств, прийнята 21.12.1989 р., містить більш конкретизовані положення щодо таких товариств. Вона передбачає для країн-членів визнання вже і прямого шляху виникнення господарських товариств з одним учасником: «підприємство може мати єдиного учасника при створенні, а також коли його акції стали належати одному акціонеру (підприємство з єдиним учасником)» [36].

Разом з тим законодавство про акціонерні товариства встановлює певні обмеження. Так, згідно зі ст. 4 акціонерне товариство не може мати єдиним учасником інше підприємницьке товариство, учасником якого є одна особа. Акціонерне товариство не може мати у своєму складі лише акціонерів - юридичних осіб, єдиним учасником яких є одна й та ж особа.

Зазначена норма носить імперативний характер і на практиці здебільшого застосовується державними реєстраторами при відмові господарським товариствам з одним учасником у заснуванні нового товариства для недопущення ієрархічного розмноження. Н.М. Гончарова відзначає, що таке

обмеження встановлено з метою запобігти повному звільненню від відповідальності реальних засновників [37].

Засновниками може укладатися засновницький договір, у якому визначаються порядок провадження спільної діяльності щодо створення акціонерного товариства, кількість, тип і клас акцій, що підлягають придбанню кожним засновником, номінальна вартість і вартість придбання цих акцій, строк і форма оплати вартості акцій, строк дії договору.

Згідно з Законом для створення акціонерного товариства засновники повинні провести закрите (приватне) розміщення його акцій, установчі збори та здійснити державну реєстрацію акціонерного товариства.

Засновницький договір не є установчим документом товариства і діє до дати реєстрації Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій.

Засновницький договір укладається в письмовій формі. Якщо товариство створюється за участю фізичних осіб, їх підписи на засновницькому договорі підлягають нотаріальному засвідченню.

У разі заснування товариства однією особою засновницький договір не укладається.

У разі заснування акціонерного товариства його акції підлягають розміщенню виключно серед його засновників шляхом приватного розміщення. Публічне розміщення акцій товариства може здійснюватися після отримання свідоцтва про реєстрацію першого випуску акцій.

Що стосується етапів створення акціонерних товариств, то вони визначені ч. 5 ст. 9 базового Закону.

У разі заснування акціонерного товариства однією особою рішення, які повинні прийматися зборами засновників, приймаються цією особою одноосібно і оформляються рішенням про намір заснувати товариство. Якщо єдиним засновником товариства є фізична особа, її підпис на рішенні про намір заснувати товариство підлягає нотаріальному засвідченню.

Дії, що порушують процедуру створення акціонерного товариства, встановлену базовим Законом, є підставою для прийняття Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку рішення про відмову в реєстрації звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій. У разі прийняття такого рішення Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку звертається до суду з позовом про ліквідацію акціонерного товариства.

Розглянемо деякі етапи створення публічного акціонерного товариства більш детально.

Так, після оплати засновниками повної вартості акцій в обов'язковому порядку проводяться установчі збори акціонерного товариства. При цьому ч. 1 ст. 10 базового Закону вимагає, щоб установчі збори акціонерного товариства були проведені протягом трьох місяців з дати повної оплати акцій засновниками.

Кількість голосів засновника на установчих зборах акціонерного товариства визначається кількістю акцій товариства, які підлягають придбанню цим засновником.

На установчих зборах акціонерного товариства вирішуються питання про:

- 1) заснування товариства; 2) затвердження оцінки майна, що вноситься засновниками в рахунок оплати акцій товариства; 3) затвердження статуту товариства; 4) утворення органів товариства; 5) уповноваження представника (представників) на здійснення подальшої діяльності щодо утворення товариства; 6) обрання членів наглядової ради, голови колегіального виконавчого органу товариства (особи, яка здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу товариства), членів ревізійної комісії (ревізора); 7) затвердження результатів розміщення акцій; 8) обрання лічильної комісії; 9) вчинення інших дій, необхідних для створення товариства.

Рішення з перших трьох питань вважаються прийнятими, якщо за них проголосували всі засновники акціонерного товариства. Рішення з інших питань приймаються простою більшістю голосів засновників, якщо інше не передбачено засновницьким договором.

У разі заснування акціонерного товариства однією особою зазначені вище рішення приймаються цією особою одноосібно і оформляються рішенням про заснування товариства. Якщо єдиним засновником товариства є фізична особа, її підпис на рішенні про заснування підлягає нотаріальному засвідченню.

Незатвердження ж установчими зборами статуту акціонерного товариства вважається відмовою засновників від створення цього товариства та є підставою для повернення засновникам внесків, зроблених ними в рахунок оплати акцій. Повернення внесків здійснюється протягом 20 робочих днів з дати проведення установчих зборів, на яких не було прийнято рішення про затвердження статуту акціонерного товариства.

Принагідно зазначимо, що вимоги до установчих документів публічного акціонерного товариства – статуту – визначені у ч. 2 ст. 13 базового Закону.

Статутом акціонерного товариства не може бути передбачено надання засновникам товариства додаткових прав чи повноважень.

Зазначений перелік відомостей, який міститься у ч. 2 ст. 13 базового закону не є вичерпним, статут акціонерного товариства може містити й інші положення, що не суперечать законодавству.

Згідно з ч. 3 ст. 11 базового Закону кожний засновник акціонерного товариства повинен оплатити повну вартість придбаних акцій до дати затвердження результатів розміщення першого випуску акцій. У разі не оплати (неповної оплати) вартості придбаних акцій до дати затвердження результатів розміщення першого випуску акцій акціонерне товариство вважається не заснованим. До оплати 50 відсотків статутного капіталу товариство не має права здійснювати операції, не пов'язані з його заснуванням. Разом з тим, як відмічається в науковій літературі, формулювання «до оплати 50 відсотків статутного капіталу товариство не має права здійснювати операції, не пов'язані з його заснуванням» є некоректним, оскільки відповідно до законодавчих вимог до оплати статутного капіталу товариства взагалі не існує, адже реєстрація товариства проводиться після оплати повної вартості акцій [33, с. 16].

Принагідно зазначимо, що в умовах сьогодення більш прийнятним для засновників публічного акціонерного товариства було б поетапне формування статутного капіталу. А для забезпечення прав та інтересів кредиторів не зайвим було б встановлення обмеження щодо проведення додаткових емісій акцій до повної оплати акцій. Наприклад, правову норму, закріплену в ч. 3 ст. 11 базового Закону, можливо було б сформулювати наступним чином: «Кожний засновник акціонерного товариства повинен оплатити 25 відсотків вартості придбаних акцій до дати затвердження результатів розміщення першого випуску акцій. Повна оплата акцій має бути здійснена протягом року після реєстрації акціонерного товариства. До оплати повної вартості акцій всіма акціонерами забороняється проведення додаткових емісій акцій».

До реєстрації звіту про результати розміщення акцій засновник має всі права, що засвідчуються акціями, крім права їх відчужувати та обтяжувати зобов'язаннями.

Відмітимо, що чинне законодавство, на жаль, не регулює питань, пов'язаних з припиненням одним із засновників участі у заснуванні товариства. На нашу думку, у такій ситуації законодавець міг би запропонувати перерозподілити між іншими зацікавленими засновниками акцій засновника, що вибуває. При цьому акції повинні розподілятися пропорційно кількості належних засновникам акцій. У разі відмови засновників від перерозподілу акцій, якщо цього дозволяє розмір статутного капіталу, такі акції підлягають анулюванню. Внески, зроблені в рахунок оплати акцій, мають повертатись засновнику за його зверненням.

Говорячи про публічно-правові відносини в ході створення публічного акціонерного товариства не варто забувати, що воно підлягає реєстрації як юридична особа згідно з Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань».

Так, для державної реєстрації створення публічного акціонерного товариства подаються такі документи:

- заява про державну реєстрацію створення юридичної особи;

- заява про обрання юридичною особою спрощеної системи оподаткування та/або реєстраційна заява про добровільну реєстрацію як платника податку на додану вартість, та/або заява про включення до Реєстру неприбуткових установ та організацій за формами, затвердженими відповідно до законодавства, - за бажанням заявника;

- примірник оригіналу (нотаріально засвідчену копію) рішення засновників про створення юридичної особи;

- установчий документ юридичної особи;

- документ про сплату адміністративного збору [38].

Що стосується припинення публічного акціонерного товариства, то згідно з базовим Законом акціонерне товариство припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим підприємницьким товариствам - правонаступникам (шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення) або в результаті ліквідації.

Добровільне припинення акціонерного товариства здійснюється за рішенням загальних зборів у порядку, передбаченому цим Законом, з дотриманням вимог, встановлених ЦК України та іншими актами законодавства. Інші підстави та порядок припинення акціонерного товариства визначаються законодавством.

Так, злиття, приєднання, поділ, виділ та перетворення акціонерного товариства здійснюються за рішенням загальних зборів, а у випадках, передбачених законом, - за рішенням суду або відповідних органів влади.

У випадках, передбачених законом, поділ акціонерного товариства або виділ з його складу одного чи кількох акціонерних товариств здійснюється за рішенням відповідних державних органів або за рішенням суду.

Законом може бути передбачено одержання згоди відповідних державних органів на припинення акціонерного товариства шляхом злиття або приєднання.

Акціонерне товариство не може одночасно здійснювати злиття, приєднання, поділ, виділ та/або перетворення.

Варто відмітити, що з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» від 07.04.2015 року № 289-VIII (набрав чинності 01.05.2016 року), у т.ч. і до базового Закону, внесено велику кількість нововведень, серед яких особливе місце займає вимога щодо обов'язкового проходження публічними акціонерними товариствами процедури включення акцій до біржового реєстру будь-якої з фондових бірж в Україні. Так, у прикінцевих положеннях Закону зазначено, що до 1 січня 2018 року публічні акціонерні товариства зобов'язані пройти процедуру включення акцій до біржового списку та залишатися у ньому хоча б на одній фондовій біржі [29].

Запровадження таких достатньо жорстких вимоги до діяльності публічних акціонерних товариств зумовило у той же час й запровадження спрощеного порядку перетворення акціонерного товариства у товариство з обмеженою відповідальністю та товариство з додатковою відповідальністю [39, с. 622].

Зокрема, відповідно до ст. 87 базового Закону встановлено положення, згідно з яким у разі перетворення акціонерного товариства всі його акціонери (їх правонаступники), акції яких не були викуплені, стають засновниками (учасниками) підприємницького товариства - правонаступника. Перетворення акціонерного товариства на інше господарське товариство (крім товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю) або виробничий кооператив після прийняття відповідного рішення загальних зборів може бути здійснене за умови отримання письмової згоди всіх акціонерів, акції яких не були викуплені, стати засновниками (учасниками) підприємницького товариства - правонаступника. Така згода підтверджується шляхом підписання всіма засновниками (учасниками) або їхніми уповноваженими особами установчих документів підприємницького товариства - правонаступника.

Таким чином, базовий Закон встановлює правила створення та припинення публічних акціонерних товариств. Переважна більшість норм

Закону спрямована на забезпечення прав та інтересів як засновників товариства, так і самого товариства.

2.2 Органи управління акціонерного товариства

Суб'єктами, що забезпечують регулювання всіх аспектів функціонування публічних акціонерних товариств, є їх органи управління. Наше дослідження пропонуємо розпочати з визначення понять, що входять у дане сполучення слів – «управління» та «орган юридичної особи».

Відмітимо, що під управлінням господарською діяльністю автори Науково-практичного коментарю ГК України розуміють підзаконну владну діяльність з організації господарських зв'язків, що здійснюється органами державної влади, місцевого самоврядування, наділеними господарською компетенцією, а також громадянами, громадськими та іншими організаціями, які є засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на підставі відносин власності [40, 300].

В юридичній літературі існують різні точки зору на зміст корпоративного управління.

Так, О. Воловик стверджує, що корпоративне управління в системі підприємництва має два об'єкти: механізм організації підприємства (корпоративний механізм) та власне господарська діяльність. При цьому серед суб'єктів організаційно-господарських повноважень автор визначає його органи управління та посадових осіб, до компетенції яких входить прийняття управлінських рішень [41, с. 59].

Інші науковці у своїй роботі стверджують, що корпоративне управління – це сукупність юридичних, економічних, організаційних норм і правил, у межах якої функціонує корпорація (товариство) і на базі яких будуються взаємовідносини між її учасниками [42, с. 9].

А. Блюмгардт зазначає, що корпоративне управління побудоване на пріоритетах інтересів акціонерів та їх ролі в розвитку корпорації, управління за умови врахування реалізації права власності, що передбачає взаємодію акціонерів, побудовану на стратегії розвитку корпорації в цілому [43, с. 9].

Слушною є точка зору І. В. Лукач, згідно з якою корпоративне управління – це система засобів і методів, за допомогою яких учасниками управлінських відносин здійснюється контроль і спрямовується діяльність суб'єкта господарювання для досягнення певної господарської мети [44, с. 156].

Що ж стосується поняття «орган юридичної особи», то це правова конструкція, що створюється з метою надання можливості сформулювати і виразити волю останньої. За правовою природою орган юридичної особи є інституціонально-функціональний її представник, якому притаманні певні ознаки: законність створення; організаційна сформованість; прийняття рішень (здійснення повноважень) у межах компетенції з додержанням процедури їх оформлення [45, с. 101].

Відповідно до чинного законодавства, управління акціонерним товариством, здійснюють його органи управління, до яких належать: загальні збори як вищий орган управління товариства, наглядова рада, яка здійснює захист прав акціонерів товариства та регулює діяльність виконавчого органу, та власне виконавчий орган, який здійснює керівництво поточною діяльністю товариства.

Дійсно, вищим органом акціонерного товариства є загальні збори акціонерів (ст. 32 базового Закону). Хоча рішення загальних зборів акціонерів можуть бути вирішальними для самого товариства, їх, як слушно зауважив Г. Шершеневич, не варто ототожнювати з самим акціонерним товариством як суб'єктом права [46, с. 411].

Акціонерне товариство зобов'язане щороку скликати загальні збори (річні загальні збори). Річні загальні збори товариства проводяться не пізніше 30 квітня наступного за звітним року. Усі інші загальні збори, крім річних, вважаються позачерговими.

Позачергові загальні збори акціонерного товариства скликаються наглядовою радою: 1) з власної ініціативи; 2) на вимогу виконавчого органу - в разі порушення провадження про визнання товариства банкрутом або необхідності вчинення значного правочину; 3) на вимогу ревізійної комісії (ревізора); 4) на вимогу акціонерів (акціонера), які на день подання вимоги сукупно є власниками 10 і більше відсотків голосуючих акцій товариства; 5) в інших випадках, встановлених законом або статутом товариства.

Отже, вітчизняним законодавством передбачено два види загальних зборів: загальні (чергові або річні) та позачергові. Акціонерне право зарубіжних країн знає ще такий вид загальних зборів, як збори власників певної кількості або певного класу акцій (скажімо, привілейованих акцій). Збори першого виду (чергові) мають обов'язково скликатися певної пори року (наприклад, після закінчення фінансово-господарського року) або певну кількість разів на рік [47, с. 396].

Загальні збори проводяться за рахунок коштів акціонерного товариства. У разі якщо позачергові загальні збори проводяться з ініціативи акціонера (акціонерів), цей акціонер (акціонери) оплачує (оплачують) витрати на організацію, підготовку та проведення таких загальних зборів.

Загальні збори можуть вирішувати будь-які питання діяльності акціонерного товариства, крім тих, що віднесені до виключної компетенції наглядової ради законом або статутом.

Повноваження з вирішення питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів, не можуть бути передані іншим органам товариства.

У загальних зборах акціонерного товариства можуть брати участь особи, включені до переліку акціонерів, які мають право на таку участь, або їх представники. На загальних зборах за запрошенням особи, яка скликає загальні збори, також можуть бути присутні представник незалежного аудитора (аудиторської фірми) товариства та посадові особи товариства незалежно від

володіння ними акціями цього товариства, представник органу, який відповідно до статуту представляє права та інтереси трудового колективу.

Перелік акціонерів, які мають право на участь у загальних зборах, складається станом на 24 годину за три робочих дні до дня проведення таких зборів у порядку, встановленому законодавством про депозитарну систему України.

Повідомлення про проведення загальних зборів акціонерного товариства та проект порядку денного надсилається кожному акціонеру, зазначеному в переліку акціонерів, складеному в порядку, встановленому законодавством про депозитарну систему України, на дату, визначену наглядовою радою, а в разі скликання позачергових загальних зборів на вимогу акціонерів – акціонерами, які цього вимагають. Встановлена дата не може передувати дню прийняття рішення про проведення загальних зборів і не може бути встановленою раніше, ніж за 60 днів до дати проведення загальних зборів.

Повідомлення про проведення загальних зборів та проект порядку денного надсилається акціонерам персонально особою, яка скликає загальні збори, у спосіб, передбачений наглядовою радою товариства, у строк не пізніше ніж за 30 днів до дати їх проведення. Повідомлення розсилає особа, яка скликає загальні збори, або особа, яка веде облік прав власності на акції товариства у разі скликання загальних зборів акціонерами.

Акціонерне товариство не пізніше ніж за 30 днів до дати проведення загальних зборів акціонерного товариства також розміщує повідомлення про проведення загальних зборів у загальнодоступній інформаційній базі даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про ринок цінних паперів або через особу, яка провадить діяльність з оприлюднення регульованої інформації від імені учасників фондового ринку.

Наявність кворуму загальних зборів визначається реєстраційною комісією на момент закінчення реєстрації акціонерів для участі у загальних зборах акціонерного товариства. При цьому загальні збори акціонерного товариства

мають кворум за умови реєстрації для участі у них акціонерів, які сукупно є власниками більш як 50 відсотків голосуючих акцій.

Треба зазначити, що українське законодавство порівняно з міжнародним має найвищу планку кворуму. У Франції для проведення зборів досить присутності акціонерів, які володіють 25 % голосуючих акцій. У законодавстві Чехії планка кворуму акціонерних товариств встановлена на рівні простої більшості, тобто 50 % + 1 акція, однак передбачена й норма, коли акціонерне товариство самостійно закріплює в статуті необхідну кількість голосуючих акцій. У Німеччині, Польщі й Болгарії питання кворуму має визначатися в статутних документах акціонерного товариства. У США взагалі та кількість акціонерів, яка присутня на зборах [47, с. 397].

Такі досить високі вимоги щодо кворуму, як свідчить практика, можуть викликати певні труднощі при формуванні кворуму необхідного для проведення загальних зборів акціонерів, відсутність якого призводить до неможливості їх проведення.

Що стосується порядку прийняття рішень загальними зборами, то його суть зводиться до того, що одна голосуюча акція надає акціонеру один голос для вирішення кожного з питань, винесених на голосування на загальних зборах акціонерного товариства, крім проведення кумулятивного голосування. Кумулятивне голосування – це голосування під час обрання осіб до складу органів товариства, коли загальна кількість голосів акціонера помножується на кількість членів органу акціонерного товариства, що обираються, а акціонер має право віддати всі підраховані таким чином голоси за одного кандидата або розподілити їх між кількома кандидатами.

Право голосу на загальних зборах акціонерного товариства мають акціонери - власники простих акцій товариства, а у випадках, передбачених ст. 26 базового Закону, - також акціонери - власники привілейованих акцій товариства, які володіють акціями на дату складення переліку акціонерів, які мають право на участь у загальних зборах.

Акціонер не може бути позбавлений права голосу, крім випадків, встановлених законом.

Рішення загальних зборів акціонерного товариства з питання, винесеного на голосування, приймається простою більшістю голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій, крім випадків, встановлених базовим Законом.

Підсумовуючи зазначимо, що загальні збори акціонерів створюють основну правову базу для діяльності інших органів акціонерного товариства на підставі якої і повинно здійснюватися управління ним спеціально створеним для цього виконавчим органом. Загальні збори є органом для виразу суспільної (єдиної) волі акціонерів [48, с. 340]. Крім того, загальні збори акціонерів є єдиним органом акціонерного товариства, через який кожен акціонер може безпосередньо здійснювати функцію контролю.

Що стосується іншого органу управління – наглядової ради, то остання є колегіальним органом, що здійснює захист прав акціонерів товариства і в межах компетенції, визначеної статутом та базовим Законом, здійснює управління акціонерним товариством, а також контролює та регулює діяльність виконавчого органу. Принагідно зазначимо, що у публічних акціонерних товариствах створення наглядової ради є обов'язковим.

У науковій літературі відмічається, що наглядова рада є органом управління акціонерного товариства, уповноваженим представляти інтереси акціонерів у період між проведенням загальних зборів, а також регулювати і контролювати діяльність правління [49, с. 56].

Власне ідея створення такого органу управління публічного акціонерного товариства, а також його компетенція були запозичені з акціонерного права Німеччини. Як і у Німеччині, так і в багатьох зарубіжних країнах наглядові ради на рівні закону наділені широкими повноваженнями по здійсненню контролю за поточною діяльністю товариства.

В. С. Щербина зазначає, що функції наглядової ради поділяються на контрольні у сфері управління та контрольні у сфері господарської діяльності

товариства. У першій сфері рада затверджує голову правління, за його поданням – членів правління, аналізує дії правління щодо управління товариством. У другій сфері рада розглядає та аналізує звіти правління, ревізійної комісії товариства; аналізує дії правління щодо реалізації інвестиційної, технологічної та цінової політики; додержання товариством номенклатури товару (послуг); є ініціатором позачергових ревізій та аудиторських перевірок господарських і фінансових результатів роботи товариства; погоджує операції товариства щодо розпорядження майном на визначену статутом суму; вносить засновнику і зборам пропозиції з питань діяльності товариства. Рада не має права втручатися в оперативні дії товариства [50, с. 84-85].

Виконавчий орган – наступний орган управління акціонерного товариства – здійснює управління поточною діяльністю товариства.

До компетенції виконавчого органу належить вирішення всіх питань, пов'язаних з керівництвом поточною діяльністю товариства, крім питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів та наглядової ради.

Виконавчий орган акціонерного товариства підзвітний загальним зборам і наглядовій раді, організовує виконання їх рішень. Виконавчий орган діє від імені акціонерного товариства у межах, встановлених статутом акціонерного товариства і законом.

Виконавчий орган акціонерного товариства може бути колегіальним (правління, дирекція) або одноосібним (директор, генеральний директор).

Отже, управління публічним акціонерним товариством має притаманні тільки йому ознаки, наявність яких обумовлює необхідність спеціального врегулювання відносин з управління даним господарським товариством. Не слід забувати, що оптимальна побудова внутрішньої організаційної структури і адекватної системи органів управління – це запорука успішного публічного акціонерного товариства.

2.3 Майно та майнові права в акціонерному товаристві

Правовий режим майна суб'єктів господарювання, включаючи публічні акціонерні товариства, встановлюється низкою нормативно-правових актів.

Що стосується законодавчого визначення поняття «майно», то згідно зі ст. 139 ГК України майном у цьому Кодексі визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів.

Залежно від економічної форми, якої набуває майно у процесі здійснення господарської діяльності, майнові цінності належать до основних фондів, оборотних засобів, коштів, товарів.

Так, основними фондами виробничого і невиробничого призначення є будинки, споруди, машини та устаткування, обладнання, інструмент, виробничий інвентар і приладдя, господарський інвентар та інше майно тривалого використання, що віднесено законодавством до основних фондів.

Оборотними засобами є сировина, паливо, матеріали, малоцінні предмети та предмети, що швидко зношуються, інше майно виробничого і невиробничого призначення, що віднесено законодавством до оборотних засобів.

Коштами у складі майна суб'єктів господарювання є гроші у національній та іноземній валюті, призначені для здійснення товарних відносин цих суб'єктів з іншими суб'єктами, а також фінансових відносин відповідно до законодавства. Товарами у складі майна суб'єктів господарювання визнаються вироблена продукція (товарні запаси), виконані роботи та послуги.

Особливим видом майна суб'єктів господарювання, згідно з ГК України, є цінні папери.

У ЦК України, зокрема у статті 190 містяться положення, які визначають майно як окрему річ, сукупність речей, а також майнові права і обов'язки, однак для визнання цих об'єктів речами в розумінні ГК України необхідно, щоб

вони відповідали ознакам, зазначеним в частині 1 статті 139 ГК України, а саме: мали вартісне визначення; вироблялися чи використовувалися у діяльності суб'єктів господарювання; відображалися в балансі цих суб'єктів або враховувалися в інших встановлених законом формах обліку майна цих суб'єктів.

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про господарські товариства» товариство є власником майна, переданого йому учасниками у власність як вклад до статутного (складеного) капіталу. Така норма стосується усіх без винятку господарських товариств. Пропонуємо визначити як дана норма застосовується відносно публічних акціонерних товариств.

Як уже зверталася увага, вітчизняне законодавство в різних нормативно-правових актах пропонує різні дефініції поняття «акціонерне товариство». Так, ст. 80 ГК України визначає акціонерне товариством як господарське товариство, яке має статутний капітал, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій, крім випадків, визначених законом.

Відповідно до ст. 152 ЦК України акціонерне товариство – це господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями.

Базовий же нормативно-правовим актом у даній сфері зазначає, що акціонерне товариство – це господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями.

Отже, вказані нормативні акти по різному розкривають істотні ознаки акціонерних товариств, вживаючи категорії «статутний капітал, поділений на визначену кількість акцій», «статутний капітал якого поділено на визначену

кількість часток», «статутний (складений) капітал, поділений на визначену кількість акцій».

Для здійснення своєї підприємницької діяльності господарські товариства, без сумніву, повинні мати певну майнову основу. Її безпосередньо можуть складати майно, грошові кошти, цінні папери, які формують статутний чи складений капітал відповідного товариства. Так, зазначені вище нормативно-правові акти оперують у своїх статтях термінами «статутний капітал» і «складений капітал», хоча і не надають роз'яснень з приводу застосування таких назв.

Відмітимо, що на сьогодні законодавство України не закріплює єдиного й однозначного порядку використання термінів «статутного» та «складеного» капіталів. Інколи законодавець вживає термін «статутний (складений) капітал». Загалом ці поняття несуть у собі подібне значення та суть, проте їх не варто ототожнювати між собою. Саме тому і виникає питання, які ж відмінності між поняттями статутний та складений капітал та як вони співвідносяться.

У п. 1 ч. 1 ст. 115 ЦК України зазначено, що господарське товариство є власником майна, яке передане йому учасниками у власність як вклад до статутного капіталу (фонду). Згідно із ч. 1 ст. 85 ГК України, господарське товариство є власником майна, яке передане йому у власність засновниками і учасниками як внески до статутного капіталу (фонду).

Отже, ЦК України і ГК України оперують поняттям статутний капітал (фонд).

Якщо розглядати положення саме ГК України, то він у своїх статтях вживає винятково поняття статутного фонду, а термін «складений капітал» не використовується взагалі. Це можна пояснити лише тим, що ГК України вживає поняття статутного фонду, як таке, що охоплює у себе як статутний, так і складений капітал [40, с. 156].

Інший підхід запропоновано в кодифікованому джерелі цивільного права. Так, згідно з ЦК України статут акціонерного товариства крім відомостей, передбачених статтею 88 цього Кодексу, має містити відомості про: розмір

статутного капіталу; умови про категорії акцій, що випускаються товариством, та їхню номінальну вартість і кількість; права акціонерів; склад і компетенцію органів управління товариством та про порядок ухвалення ними рішень (ч. 2 ст. 154).

Таким чином, ЦК України не тільки використовує і вимагає закріплення положень про статутний/складений капітал товариства, але й розмежовує ці поняття залежно від виду господарського товариства (при цьому для акціонерних товариств застосовує термін статутний капітал). У своїх положеннях він закріплює й те, що статутний капітал акціонерного товариства утворюється з вартості вкладів акціонерів, внесених внаслідок придбання ними акцій [51, с. 72].

Як ми раніше, Закон України «Про господарські товариства» також розмежовує ці поняття залежно від виду господарського товариства (при цьому для акціонерних товариств застосовує термін статутний капітал).

Що стосується функцій статутного (складеного) капіталу, то Кравченко С.С. виділяє такі: стартова – для розпочинання діяльності створюваної юридичної особи; гарантійна, що відповідає за належний рівень відповідальності юридичної особи; функція визначення вкладів учасників для здійснення ними своїх корпоративних прав. Іноді вказують на те, що статутний капітал створює певний юридичний механізм контролю [52, с. 210].

Поняття внеску до статутного (складеного) капіталу виникає на етапі формування майна товариства. Ст. 13 Закону України «Про господарські товариства» визначає вимоги до вкладів учасників та засновників товариства.

Так, вкладом до статутного (складеного) капіталу господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом. Іншими словами, вклад – це все те, що передається йому учасниками у власність.

Грошова оцінка вкладу учасника господарського товариства здійснюється за згодою учасників товариства, а у випадках, встановлених законом, вона підлягає незалежній експертній перевірці.

Забороняється використовувати для формування статутного (складеного) капіталу господарського товариства бюджетні кошти, кошти, одержані в кредит та під заставу, векселі, майно державних (комунальних) підприємств, яке відповідно до закону (рішення органу місцевого самоврядування) не підлягає приватизації, та майно, що перебуває в оперативному управлінні бюджетних установ, якщо інше не передбачено законом.

Внесення кожним учасником товариства свого вкладу (якщо таких учасників два і більше) призводить до об'єднання їх майна в єдине ціле. Таким чином формується майно товариства, а також його статутний/складений капітал, який складається з вартості вкладів учасників. Ці два поняття існують паралельно вже на етапі створення товариства, і спочатку статутний капітал являє собою вартість майна, що вноситься учасниками (якщо це не кошти), та/або суму грошових вкладів.

Відповідно до ст. 11 базового Закону оплата вартості акцій, що розміщуються під час заснування акціонерного товариства, може здійснюватися грошовими коштами, цінними паперами (крім боргових емісійних цінних паперів, емітентом яких є засновник, та векселів), майном і майновими правами, нематеріальними активами, що мають грошову оцінку.

При цьому оплата вартості акцій, що розміщуються під час заснування акціонерного товариства, не може здійснюватися за ціною, нижчою від їх номінальної вартості. Крім того, оплата вартості акцій, що розміщуються під час заснування акціонерного товариства, не може здійснюватися шляхом прийняття на себе зобов'язань з виконання для товариства робіт або надання послуг.

Ціна майна, що вноситься засновниками акціонерного товариства в рахунок оплати акцій товариства, повинна відповідати ринковій вартості цього майна.

Господарське товариство, у тому числі публічне акціонерне товариство, як суб'єкт і об'єкт права власності (майновий комплекс) характеризується складною майновою і фінансовою структурою. При цьому власність товариства не обмежується майном, переданим йому учасниками у власність як вклад до статутного складеного капіталу.

Поняття «майно товариства» узагальнює всі види майна і майнових прав цього суб'єкта права. Зміст його необхідно визначати згідно з правилами ст. 190 ЦК України, за якою майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки.

Як уже зверталася увага вище, залежно від економічної форми, якої набуває майно товариства у процесі здійснення господарської діяльності, воно належить до основних фондів, оборотних засобів, коштів, товарів (ч. 2 ст. 139 ГК України).

Майно товариства юридично відособлене від майна власників товариства. Це майно є власністю саме товариства як юридичної особи. Товариство в статусі суб'єкта права володіє, користується і розпоряджається майном товариства, відособлення якого здійснюється на праві колективної власності.

Окрім вкладів, товариство виступає власником іншого майна, яке на відміну від статутного фонду називається власним капіталом товариства. Це виготовлена у процесі господарювання продукція, доходи від продажу цінних паперів. Це також кредити банків, інвестиції під державні контракти, надходження від продажу акцій, що належать державі, пожертвувань тощо. [54, с. 89].

Дійсно, відповідно до вже згадуваної ст. 12 Закону України «Про господарські товариства» товариство є також власником: продукції, виробленої товариством в результаті господарської діяльності; одержаних доходів; іншого майна, набутого на підставах, не заборонених законом.

Крім майна, яке передане учасниками до складеного капіталу, як правило, є майно, яке виготовлене чи придбане в процесі діяльності товариства. Майно, яке виготовлене в процесі діяльності, називають продукцією. Термін

«продукція» в даному випадку підлягає розширеному тлумаченню - це і виготовлення продукції споживчого призначення, надання послуг, виконання робіт, тобто кінцевий результат праці, які призначений як для власного споживання, так і для його реалізації. Вартість такого майна не впливає на розмір складеного капіталу, і незалежно від того, чи придбано (вироблено) воно за рахунок внесеного капіталу, чи за рахунок власних коштів товариства, таке майно належить на праві власності господарському товариству, а не його учасникам [40, с. 101].

Товариство, включаючи публічне акціонерне товариство, є власником й іншого майна, набутого на підставах, не заборонених законом.

Дійсно, при здійсненні товариством підприємницької діяльності, укладанні договорів тощо його майно буде постійно змінюватися. Оскільки товариство є підприємницьким товариством і має на меті отримання прибутку, то логічно припустити, що воно працює прибутково і отримує в результаті своєї діяльності кошти, на які придбається нове майно. І так до нескінченності, оскільки бізнес вимагає розширеного виробництва. Тому майно господарського товариства – це непостійна категорія, а статутний капітал є відносно стабільною категорією, оскільки може зменшуватися або збільшуватися в установленому законом порядку за наявності відповідних підстав [53].

Отже, статутний капітал публічного акціонерного товариства є відносно стабільною категорією, оскільки може зменшуватися або збільшуватися в установленому законом порядку за наявності відповідних підстав, тоді як майно господарського товариства – це непостійна категорія.

Відмітимо, що фонди акціонерного товариства - це передбачені нормами права види або частини майна товариства відповідно до їхнього цільового призначення. Кожен фонд має певний правовий режим [55, с. 136].

Так, вітчизняне законодавство встановлює вимоги до статутного капіталу акціонерних товариств. А саме, мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить 1250 мінімальних заробітних плат виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєстрації)

акціонерного товариства. Законодавство хоча і не визначає поняття статутного фонду акціонерного товариства, однак вказує його призначення – статутний капітал товариства визначає мінімальний розмір майна товариства, який гарантує інтереси його кредиторів.

Отже, як бачимо, статутний фонд – це одна з майнових гарантій стабільності товариства як ділового партнера. Статутний фонд публічного акціонерного товариства можна визначити як колективну власність акціонерів у майні товариства, яка засвідчує його майнову правоздатність як суб'єкта права.

Оскільки статутний фонд у певному розумінні є неподільним майном акціонерного товариства, закон імперативно регулює порядок його зміни – збільшення або зменшення. Власне ж порядок збільшення (зменшення) статутного капіталу акціонерного товариства встановлюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Так, базовий Закон встановлює, що статутний капітал товариства збільшується шляхом підвищення номінальної вартості акцій або розміщення додаткових акцій існуючої номінальної вартості у порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Статутний капітал акціонерного товариства зменшується в порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, шляхом зменшення номінальної вартості акцій або шляхом анулювання раніше викуплених товариством акцій та зменшення їх загальної кількості, якщо це передбачено статутом товариства. Таким нормативно-правовим актом є Порядок збільшення (зменшення) статутного капіталу акціонерного товариства, затверджений рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 12.06.2018 № 385 [56].

Статутом акціонерного товариства може бути також передбачено створення спеціального фонду для виплати дивідендів за привілейованими акціями. Порядок формування та використання такого фонду встановлюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку [57].

Крім того, закон передбачає необхідність формування резервного капіталу у розмірі не менше ніж 15 відсотків статутного капіталу товариства шляхом щорічних відрахувань від чистого прибутку товариства або за рахунок нерозподіленого прибутку. До досягнення встановленого статутом розміру резервного капіталу розмір щорічних відрахувань не може бути меншим ніж 5 відсотків суми чистого прибутку товариства за рік.

Резервний капітал створюється для покриття збитків товариства, а також для виплати дивідендів за привілейованими акціями. Законами можуть бути додатково передбачені також інші напрями використання резервного капіталу.

Інші фонди створюються, якщо це передбачено статутом товариства (наприклад, житловий фонд, валютний фонд, страховий фонд)

Юридично-технічною формою, яка постійно відображає майновий стан товариства, є його самостійний бухгалтерський баланс, тобто документ про його активи і пасиви. Грошові кошти товариства відображені на його поточному та інших рахунках в установах банків. [58, с. 67].

Поняття «майно товариства» узагальнює всі види як майна, так і майнових прав цього суб'єкта права.

Так, купуючи акцію, акціонер відчужує своє майно до статутного фонду товариства. За це майно акціонер дістає специфічне право - право участі в акціонерному товаристві. Зміст цього права визначено, зокрема, базовим Законом. Право участі в акціонерному товаристві за змістом є комплексним. До нього входять як майнові права та обов'язки акціонера, так і членські (управлінські) права та обов'язки.

До майнових прав акціонера можна віднести такі права: брати участь у розподілі прибутку товариства; отримувати частку прибутку товариства в вигляді дивідендів; отримати частину вартості майна товариства в разі його ліквідації.

Що стосується права учасника брати участь у розподілі прибутку товариства та одержувати його частку (дивіденди), то відповідно до ч. 1 ст. 30 базового Закону дивіденд - це частина чистого прибутку акціонерного

товариства, що виплачується акціонеру з розрахунку на одну належну йому акцію певного типу та/або класу. За ст. 116 ЦК України визначено дві форми реалізації цього права: 1) брати участь у розподілі прибутку (дивідендів) товариства; 2) одержувати частину прибутку (дивідендів). Рішення про розподіл балансового прибутку приймають на загальних зборах акціонерного товариства, які скликаються його правлінням для заслуховування і затвердження річного балансу і звіту про стан справ. Брати участь у загальних зборах мають право всі його акціонери незалежно від кількості та виду акцій, що їм належать [59, с. 65].

Також, всі учасники акціонерного товариства мають право отримати частку майна товариства в разі його ліквідації, яке передбачено ст. 167 ГК України. Відповідно до ст. 89 базового Закону майно акціонерного товариства після його ліквідації повинно розподілитися між акціонерами пропорційно до кількості належних їм акцій. Майно розподіляється пропорційно відповідно до черги, вимоги кожного акціонера задовольняються після виконання вимог попередньої черги.

Що стосується нематеріальних активів, то це немонетарний актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований [60, с. 126]. В.В. Резнікова роз'яснює, що нематеріальними активами можуть бути: ділова репутація, ділові зв'язки, трудова участь, об'єкти, інтелектуальної власності та інші [61, с. 128].

Разом з цим базовий Закон встановлює у ст. 11, що оплата вартості акцій, що розміщуються під час заснування акціонерного товариства, може здійснюватися виключно тими нематеріальними активами, що мають грошову оцінку.

Таким чином, у чинному законодавстві України норми щодо правового режиму майна суб'єктів господарювання сформульовані та розміщені, як правило, безсистемно, за змішаним принципом. Деякими нормами встановлюється правовий режим власності (об'єктів власності) безвідносно до виду суб'єктів господарювання, іншими встановлюється правовий режим майна

окремих суб'єктів господарювання, правовий режим окремих видів майна та ін. Зокрема, у ч. 1 ст. 133 ГК України зазначено, що основу правового режиму майна суб'єктів господарювання, на якій базується їх господарська діяльність, становлять право власності та інші речові права - право господарського відання, право оперативного управління. При цьому ст. 12 Закону України «Про господарські товариства» зазначає, що товариство є власником: майна, переданого йому учасниками у власність як вклад до статутного (складеного) капіталу; продукції, виробленої товариством в результаті господарської діяльності; одержаних доходів; іншого майна, набутого на підставах, не заборонених законом. Дана норма є загальною щодо всіх господарських товариств. Що стосується публічного акціонерного товариства, правовий режим його майна має певні особливості.

2.4 Відповідальність акціонерів та публічного акціонерного товариства

Юридична відповідальність – це поняття яким оперують декілька галузей вітчизняного права. Втім, без сумніву, категорія відповідальності виходить за межі юридичної науки.

Як соціальне явище відповідальність включає у себе філософську проблему співвідношення здатності та можливості людини виступати в якості суб'єкта своїх дій. У загальномовному розумінні терміном «відповідальність» позначається: покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, за чийсь дії, вчинки, дії; необхідність, обов'язок відповідати за свої дії, вчинки, бути відповідальним за них [62, с. 177].

Що стосується юридичної відповідальності, то, зрозуміло, що однозначного визначення цього поняття в юридичній літературі не знайти. На нашу думку, досить вдалим є визначення, запропоноване в підручнику за редакцією М. Цвіка, В. Петришина. Згідно з ним, юридична відповідальність — це передбачені нормами права і здійснювані в правових відносинах у

процесуальному порядку уповноваженими державою суб'єктами засоби державного примусу до особи, яка вчинила правопорушення, що тягне для неї обов'язок зазнавати несприятливих наслідків особистого, майнового або організаційного характеру, вид і міра яких передбачені санкціями правових норм [63, с. 375].

Разом з тим, розглянемо і інші визначення цього поняття.

С. М. Братусь вважає, що юридична відповідальність – це стан державного (або громадського) в рамках, встановлених законом, примусу до виконання порушеного обов'язку. При цьому основне призначення відповідальності – це державний примус до реального виконання обов'язків, а не покладання додаткових обов'язків на особу, яка вчинила протиправну дію [64, с. 7].

М. І. Матузов та І. М. Сенякін визначили юридичну відповідальність як правове відношення, що виникає на підставі вчиненого правопорушення між державою в особі її спеціальних органів та правопорушником, на якого покладається обов'язок зазнати відповідних позбавлень та негативних наслідків за вчинене правопорушення, за порушення вимог, що містяться у нормах права [65, с. 543].

З викладеного вище, можемо зробити однозначний висновок, що представники юридичної науки неодночасно розуміють поняття юридичної відповідальності. Деякі вчені пов'язують юридичну відповідальність з певним станом, інші розуміють її як правовідносини, треті вважають її обов'язком, а четверті як вид та міру позбавлень, втрат. Тим не менше, кожне з запропонованих визначень має право на існування.

Факт того, що до сих пір немає єдиного тлумачення поняття «юридична відповідальність» у сучасному вітчизняному правознавстві О.М. Щукін пояснює такими причинами: складністю сутності юридичної відповідальності як правової категорії; різноманітними підходами до визначення природи та змісту відповідальності; відсутністю єдності у розумінні функцій і мети юридичної відповідальності; суб'єктивністю вчених у підходах до визначення

місця юридичної відповідальності у процесі регулювання суспільних відносин; нечіткістю характеристики місця юридичної відповідальності у системі правових категорій та у правовій системі взагалі [66, с.74].

Не менш цікавим є власне питання відповідальності акціонерів та публічного акціонерного товариства. У цьому аспекті важливим є положення базового Закону, закріплене у ст. 3, згідно з яким акціонери не відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, тільки в межах належних їм акцій. До акціонерів не можуть застосовуватися будь-які санкції, що обмежують їх права, у разі вчинення протиправних дій товариством або іншими акціонерами. Акціонери, які не повністю оплатили акції, у випадках, визначених статутом товариства, відповідають за зобов'язаннями товариства у межах неоплаченої частини вартості належних їм акцій.

Являючись юридичною особою, публічне акціонерне товариство може притягатися до різних видів юридичної відповідальності. Втім, в рамках нашого дослідження актуальним є розгляд відповідальності акціонерного товариства за порушення корпоративних прав акціонерів (зокрема, у вигляді покладення на нього обов'язку проводити позачергові загальні збори на вимогу акціонерів у разі порушення їх права на участь у чергових зборах).

Не викликає сумніву, що корпоративні правовідносини мають відносний характер, оскільки інтерес особи забезпечується шляхом вчинення певних дій зобов'язаною особою, а в корпоративних – діями акціонерного товариства, яке повинно своїми діями забезпечити реалізацію суб'єктивних прав акціонерів [67, с. 5]. При цьому здійснення корпоративних прав забезпечується гарантіями, які надають можливість безперешкодного їх здійснення та охорони, а у разі протиправних посягань – захисту і відновлення. Однією із найважливіших форм правових гарантій здійснення таких прав, на думку І. Б. Саракун, є корпоративний обов'язок [68, с. 9]. За невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків і в разі порушення прав та охоронюваних законом інтересів

акціонерів акціонерне товариство, як учасник акціонерних правовідносин, повинно нести відповідальність.

Одним із проявів відповідальності є визнання рішень загальних зборів недійсними. Так, розглянемо приклад з судової практики. Позивач звернувся до суду, оскільки не зміг ознайомитися з документами, необхідними для прийняття рішення з питань порядку денного позачергових загальних зборів акціонерів від 27 червня 2016 року, а відтак не міг належним чином підготуватися та надати свої пропозиції та проекти рішень. Отже, не ознайомившись зі звітом правління ПАТ «Львівська вугільна компанія» за 2015 рік, звітом наглядової ради товариства за 2015 рік, річним звітом та балансом товариства за 2015 рік, з проектами цивільно-правових договорів, що укладатимуться з членами наглядової ради та ревізійної комісії, проектами змін та доповнень до внутрішніх документів, а саме змін та доповнень до положень товариства «Про загальні збори акціонерів», «Про наглядову раду», «Про правління», «Про ревізійну комісію», «Про посадових осіб», викладених у новій редакції, позивач був позбавлений у порядку ч. 3 ст. 38 Закону України «Про акціонерні товариства» надати пропозиції до питання та/або проекту рішення до порядку денного зборів, які підлягають обов'язковому включенню до проекту порядку денного загальних зборів, оскільки позивач володіє 37,57793 % акцій товариства. Оскільки позивач не зміг належним чином підготуватися до розгляду питань порядку денного, враховуючи те, що вплив акціонера на прийняття загальними зборами рішень не вичерпується лише голосуванням, суди дійшли вірного висновку про те, що порушення внаслідок недотримання вимог закону під час скликання загальних зборів є підставою для визнання недійсними рішень загальних зборів, прийнятих за результатами розгляду пунктів 4, 5, 8, 9, 15, 18, 21 порядку денного позачергових загальних зборів акціонерів ПАТ «Львівська вугільна компанія», які відбулися 27 червня 2016 року. Щодо рішень, прийнятих з інших питань порядку денного, то позивачем не доведено, що лише за умови надання можливості ознайомитися з документами, необхідними для прийняття цих рішень, він міг вплинути на

прийняття таких рішень, зокрема, надавши пропозиції до питання та/або проекту рішення до порядку денного зборів. Водночас позивач не зазначив, яким чином ці рішення суперечать його інтересам, порушують його права та охоронювані законом інтереси. Отже, судом була викладена позиція, відповідно до якої відсутність в учасника можливості підготуватися до розгляду питань порядку денного загальних зборів у зв'язку із порушення процедури їх скликання є підставою для визнання рішень таких загальних зборів частково недійсними [69].

Що ж стосується відповідальності акціонерів, то останні не відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, тільки в межах належних їм акцій, що є однією з ознак, що відрізняє акціонерне товариство від інших видів господарських товариств.

Разом з цим акціонерне законодавство передбачає обов'язки акціонерів, за невиконання й неналежне виконання яких акціонери повинні нести відповідальність перед товариством та іншими акціонерами, а останні мають право вимагати виконання покладеного на перших обов'язку. При цьому І. Сядриста робить висновок про необхідність закріплення в Законі України «Про акціонерні товариства» відповідальності акціонерів за дії (бездіяльність) останніх, що призвели до неплатоспроможності (банкрутства) товариства, та за здійснення акціонерами у власних інтересах і за рахунок товариства діяльності від імені товариства, що не передбачена його статутними документами [70, с. 63].

Отже, визначення основних обов'язків публічного акціонерного товариства та акціонерів є основою притягнення їх до відповідальності за невиконання або неналежне виконання ними своїх обов'язків. На жаль, дане питання недостатньо врегульоване вітчизняним законодавством.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПУБЛІЧНІ АКЦІОНЕРНІ ТОВАРИСТВА В УКРАЇНІ

3.1 Тенденції розвитку вітчизняного законодавства про публічні акціонерні товариства

З того часу, як було прийнято базовий Закон до нього було внесено ряд змін, які, в тому числі, стосувалися і діяльності публічних акціонерних товариств. Саме тому, на нашу думку, доцільно розглянути тенденції розвитку вітчизняного законодавства про публічні акціонерні товариства.

Як звертається увага в науковій літературі, профільний закон, що регулює різні аспекти створення та діяльності акціонерних товариств в Україні, було прийнято відносно нещодавно, у вересні 2008 року, тобто після 17 років створення Української держави та переходу економіки країни на рейки ринкової економіки. Таке запізнення з прийняттям профільного закону про акціонерні товариства в умовах, коли суспільство чекало на прийняття цього закону вже давно, викликало бурхливий розвиток підзаконних нормативних актів до цього закону, прийняття яких було вкрай необхідно економіці України в її ринковому розвитку. На виконання цього закону й на сьогоднішній день продовжуються прийматися підзаконні нормативні акти, що розробляються насамперед уповноваженим державним органом – Національною комісією із цінних паперів та фондового ринку. Таким чином, правовий інститут акціонерного товариства з кожним роком включає в себе все більше правових норм, постійно розширюється та ускладнюється в системі правових відносин України [21, с. 54].

Необхідність прийняття в Україні спеціального Закону, який би врегулював існуючі свого часу проблеми створення і діяльності вітчизняних акціонерних товариств, обумовлювалася кількома важливими чинниками.

По-перше, станом на 2008 рік приблизно три четверті промислового потенціалу України функціонувало у вигляді акціонерної форми власності, яка у всьому світі також була і є домінуючою і найбільш привабливою з точки зору економічної ефективності та інвестування. Майже тридцять п'ять тисяч акціонерних товариств функціонувало в Україні на день прийняття базового Закону.

По-друге, існуючий вже на той момент Закон України «Про господарські товариства» містив лише двадцять шість статей, що безпосередньо торкалися діяльності акціонерних товариств, і, на думку фахівців, вчених і практиків, на той момент вже вичерпав свої можливості щодо ефективного врегулювання проблем, які виникають у процесі корпоративного управління товариствами.

По-третє, законодавча неврегульованість питань діяльності акціонерних товариств призвела до численних конфліктів у сфері корпоративного управління, які нанесли великої шкоди інтересам нашої держави та її інвестиційному іміджу. Внесення окремих «косметичних» змін в існуючий Закон «Про господарські товариства» з того або іншого питання не могли дати бажаного результату, оскільки необхідне кардинальне реформування системи правового регулювання діяльності акціонерних товариств з урахуванням набутого досвіду у цій сфері.

По-четверте, прийняття нового окремого закону, який би регулював питання діяльності акціонерних товариств безпосередньо впливали з нового ЦК України [71].

На момент прийняття базового законодавчого акту Закон України «Про господарські товариства» не передбачав розподіл акціонерних товариств на типи – публічні і приватні. Натомість у ст. 25, яка мала назву «Види акціонерних товариств» зазначалось наступне: «До акціонерних товариств належать: відкрите акціонерне товариство, акції якого можуть розповсюджуватися шляхом відкритої підписки та купівлі-продажу на біржах; закрите акціонерне товариство, акції якого розподіляються між засновниками і не можуть розповсюджуватися шляхом підписки, купуватися та продаватися

на біржі. Закрите акціонерне товариство може бути реорганізовано у відкрите шляхом реєстрації його акцій у порядку, передбаченому законодавством про цінні папери і фондову біржу, і внесенням змін до статуту товариства» [19].

Як ми встановили у попередніх розділах нашої роботи, приватні і публічні акціонерні товариства – це не окремі організаційно-правові форми підприємницької діяльності, а типи акціонерних товариств, при цьому організаційно-правова форма у них одна – акціонерне товариство, тоді як закриті акціонерні товариства і відкриті акціонерні товариства – це окремі організаційно-правові форми. Таким чином, з набранням чинності базового Закону постала проблема належності акціонерних товариств до приватного або публічного типу. Передусім слід було визначитися, до якого типу акціонерних товариств належить юридична особа, бо базовий Закон визначав, що кількісний склад акціонерів приватного акціонерного товариства не може перевищувати 100 акціонерів. Тобто товариства, які мали кількісний склад понад 100 акціонерів, повинні були стати публічними [72, с. 69].

Крім того, від 30 жовтня 2010 р. усім акціонерним товариствам необхідно було виконати вимоги частини другої ст. 20 Закону щодо винятково без документарної форми існування акцій.

З набранням чинності базового Закону мав місце перехідний період – діяльність вітчизняних акціонерних товариств одночасно регулювалася старими та новими нормами законодавства.

Так, акціонерні товариства до приведення у відповідність з нормами Закону статуту та інших внутрішніх положень акціонерного товариства з 29 квітня 2009 р. по 28 квітня 2011 р. у своїй діяльності мали керуватися Законом України «Про господарські товариства» та відповідними підзаконними нормативно-правовими актами. Цими ж актами законодавства регулювалися взаємовідносини товариства з акціонерами, інвесторами, органами державної влади та іншими особами.

Акціонерні ж товариства, які, починаючи з 29 квітня 2009 р., гармонізували свою діяльність з вимогами Закону, мали керуватися базовим

Законом та відповідними підзаконними нормативно-правовими актами. Цими ж актами законодавства регулювалися взаємовідносини товариства з акціонерами, інвесторами, органами державної влади та іншими особами. При цьому, починаючи з 29 квітня 2009 р., акціонерні товариства, у тому числі ті, які ще не діяли згідно із базовим Законом зобов'язані були керуватись у своїй діяльності положеннями Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», Закону України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні», Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» та Закону України «Про управління об'єктами державної власності», а також тими, що внесені до зазначених законодавчих актів розділом XVII «Прикінцеві та перехідні положення» базового Закону.

Нововведенням базового Закону стало і те, що публічне акціонерне товариство законодавець зобов'язав мати власну веб-сторінку в мережі Інтернет, на якій розміщується інформація, що підлягає оприлюдненню відповідно до законодавства. Публічні акціонерні товариства додатково стали розкривати інформацію про свою діяльність на основі міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Крім того, зазначені товариства повинні були оголошувати інформацію на біржі, де вони пройшли процедуру лістингу. Крім того, на початку 2009 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за правопорушення на ринку цінних паперів», яким було передбачено серйозні санкції за не розкриття або несвоєчасне розкриття інформації емітентами цінних паперів, що стимулювало останніх до дотримання норм чинного законодавства [73].

Суттєві зміни у правовій регламентації діяльності публічних акціонерних товариств мали місце і з 01.05.2016 року – дати набрання чинності зміни до базового Закону на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» від 07.04.2015 року № 289-VIII [29]. Зокрема, законодавчим актом запроваджена вимога щодо обов'язкового проходження публічними акціонерними товариствами

процедури включення акцій до біржового реєстру будь-якої з фондових бірж в Україні і таке нововведення є досить жорсткою вимогою до діяльності публічних акціонерних товариств, що досить чітко ілюструє Положення про функціонування фондових бірж.

Так, у відповідності до п. 2 розділу I Положення, біржовий реєстр – складова біржового списку, що містить інформацію щодо лістингових цінних паперів. Лістингові цінні папери – це цінні папери, які пройшли процедуру лістингу на фондовій біржі, внесені до біржового реєстру як такі, що відповідають вимогам лістингу, згідно з цим Положенням та правилами фондової біржі [74].

П. 1 розділу IV Положення передбачено, що до біржового реєстру заносяться цінні папери, які пройшли процедуру лістингу.

Разом з тим, п. 3 розділу IV Положення встановлює, що унесення та перебування цінних паперів у біржовому реєстрі здійснюються при дотриманні публічним акціонерним товариством таких мінімальних вимог:

- емітент існує не менше трьох років;
- власний капітал емітента не менше 300 000 000 грн;
- річний чистий дохід від реалізації товарів, робіт, послуг за останній фінансовий рік становить не менше 300 000 000 грн (крім банків);
- середнє значення ринкової капіталізації емітента становить не менше 100 000 000 грн;
- мінімальна частка акцій у вільному обігу становить не менше 10 відсотків та/або вартість такої частки складає 75 000 000 грн і більше;
- кількісний склад акціонерів емітента - не менше 150 акціонерів;
- у емітента запроваджено посаду корпоративного секретаря;
- емітент проводить щорічну аудиторську перевірку відповідно до міжнародних стандартів аудиту за участю незалежного зовнішнього аудитора (не менше двох років).

Проте, виконання вищезазначених вимог чинного законодавства України в частині проходження публічними акціонерними товариствами процедури

включення акцій до біржового реєстру стало майже неможливим для більшості публічних акціонерних товариств України. Вищезазначені законодавчі вимоги змогли виконати ті публічні акціонерні товариства, які реально залучають кошти на ринку капіталів та мають достатні власні показники, необхідні для дотримання вищезгаданих вимог законодавства. Для інших же суб'єктів господарювання Законом запропонована спрощена процедура припинення публічного акціонерного товариства шляхом його перетворення в товариство з обмеженою відповідальністю або перетворення в товариство з додатковою відповідальністю.

Іншим законодавчим актом, який суттєво змінив вимоги до публічних акціонерних товариств, став згадуваний вище Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення ведення бізнесу та залучення інвестицій емітентами цінних паперів».

Так, базовий Закон фактично скасував їх публічний статус деяких товариств, що існував де-юре, але не де-факто. Він не тільки усунув протиріччя між законом та реальністю, але й заощадив бізнесу великі кошти, спростив корпоративне управління.

За даними Державної служби статистики на кінець 2016 року в Україні налічувалось 15 226 тис. акціонерних товариств, з яких 3,1 тис. – це публічні акціонерні товариства, а інші – приватні або такі, що свого часу не визначилися і мають статус акціонерних товариств. Але практично для всіх публічних акціонерних товариств така форма існування – це нав'язаний результат масової приватизації 90-х років (станом на початок 2000 року в країні існувало близько 35 тис. Акціонерних товариств), а не прагнення компанії працювати і розвиватись використовуючи можливості саме цієї організаційно-правової форми. Натомість на початку квітня 2019 року в Україні налічувалося вже 1 687 публічних акціонерних товариств, що на 20,7% менше, ніж роком раніше.

Із самого початку для класифікації акціонерних товариств на публічні і приватні застосовувався хибний критерій – кількість акціонерів, замість того щоб враховувати спосіб, в який акціонери набули прав на акції компанії

(придбали на біржі або отримали в ході приватизації). Тому спостерігалась картину, коли більшість публічних компаній в Україні не мали лістингу акцій на біржі, не мали можливості залучати капітал інвесторів через біржу, але сплачували відповідно до вимог законодавства за «публічний» статус. У зв'язку з такою колізією виник термін «квазіпублічні компанії».

Власники більшості квазіпублічних акціонерних товариств (а по суті – приватних), з великими труднощами несли покладений на них державою тягар публічності, якого вони б позбавились, якби тільки мали таку можливість. Компанії змушені були розкривати великий масив інформації, який мав би бути потрібний інвесторам для прийняття обґрунтованих рішень щодо купівлі або продажу цінних паперів. Підприємства несли значні видатки на обслуговування організаційно-правового «статусу» ПАТ у вигляді публікації фінансової звітності, оплати послуг аудитора, оплати послуг за публічне розкриття, додаткових людино-годин на підготовку інформації, тощо [75].

Як зверталася увага у першому розділі нашої роботи, базовий Закон змінив підхід при визначенні приватних і публічних акціонерних товариств. Насамперед, з його прийняттям всі акціонерні компанії вважаються приватними, незалежно від таких штучних факторів як кількість акціонерів, наявність біржового курсу з їхніми цінними паперами чи корпоративної структури. Дійсно, з 06 січня 2018 року публічними вважаються лише ті акціонерні товариства, цінні папери яких станом на 06 січня 2018 року перебували у реєстрі фондової біржі (пройшли процедуру лістингу), або які оприлюднили повідомлення про публічну пропозиції цінних паперів у порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Усі інші публічні акціонерні товариства вважаються такими, що не здійснювали публічну пропозицію цінних паперів, і до них застосовуються вимоги базового Закону, що регулюють діяльність приватних акціонерних товариств.

Зокрема, на основі даного базового Закону позбавилась статусу публічного «Українська залізниця». Так, 31 жовтня 2018 року Кабінет Міністрів

України прийняв рішення про зміну типу акціонерного товариства Укрзалізниці з публічного на приватне, перейменування його в акціонерне товариство «Українська залізниця» та про викладення статуту Укрзалізниці в новій редакції [76]. Це викликано необхідністю привести статут Укрзалізниці у відповідність до змін у законодавстві, що регулює діяльність акціонерних товариств. Укрзалізниця з часу існування в організаційно-правовій формі акціонерного товариства не здійснювала публічної пропозиції акцій, і її акції не перебували й не перебувають у лістингу, тобто належала до так званих «квазіпублічних» акціонерних товариств.

Таким чином, останні законодавчі зміни підтверджують тенденцію щодо підвищення вимог до публічних акціонерних товариств, що, у свою чергу, відповідає європейським директивам та підвищує їх привабливість для інвесторів. Разом з тим, як уже зверталася увага, питання відповідальності акціонерів та публічного акціонерного товариства є не до кінця врегульованим.

Вважаємо доцільним внести зміни та доповнити до ст. 12 базового Закону щодо здійснення корпоративних обов'язків товариства, а тому пропонуємо викласти ч. 3 ст. 12 в такій редакції : « Акціонерне товариство може нести відповідальність: 1) за невиконання чи неналежне виконання обов'язку з проведення щорічних загальних зборів акціонерів; 2) щорічну виплату привілейованим акціонерам дивідендів, розмір яких визначено статутом; 3) своєчасне та у порядку, визначеному законодавством, інформування акціонерів стосовно діяльності товариства; 4) надання на вимогу акціонерів інформації та документів, з якими вони мають право бути ознайомлені відповідно до локальних нормативно-правових актів.

3.2. Зарубіжний досвід розвитку господарських товариств і його застосування в Україні

Зважаючи на те, що наша держава стала на шлях євроінтеграції, важливо розглянути досвід розвитку публічних акціонерних товариств для подальшого

перейняття останнього у сучасних передових країн, у тому числі Європейського Союзу.

Варто зазначити, що традиційно в історії країн Європи, а потім і в Європейському Союзі існують такі види товариств: акціонерні товариства; товариства з обмеженою відповідальністю; господарські товариства або торгівельні товариства; командитні товариства; виробничі кооперативи.

Що стосується власне поняття «акціонерне товариство», то вперше на законодавчому рівні воно було закріплене Торговим кодексом Франції 1807 року. Так, йому були притаманні такі ознаки:

- це була самостійна юридична особа, яка створювалася на визнанні тільки майна такої юридичної особи, це означало що майно товариства не мало відношення до майна його учасників та визнавалось самостійним;
- із цього положення виходило визнання обмеженої відповідальності її учасників перед боргами, які виникали в створеної ними компанії;
- акції, за допомогою яких виникала можливість швидкого передання паїв корпорації від одних осіб до інших [77, с. 43].

Така особливість, що організація акціонерних товариств фактично не зачіпає власні кошти їх акціонерів, зумовило необхідність створення певної системи управління такими товариствами. Особливість таких органів полягала в тому, що вони не завжди формувалися зі складу акціонерів – ними також могли бути й треті особи. Цей принцип у корпоративному праві Європи відомий як «Drittorganschaft» – принцип самостійності органів. Незважаючи на це, акціонерне законодавство багатьох країн вказує на залучення акціонерів, між якими б розділялись ризики, пов'язані з діяльністю їх компанії. Щоб гарантувати виконання цього положення, законодавці багатьох європейських країн постійно робили меншу в ціні мінімальну вартість однієї акції, що робило їх доступними для багатьох громадян [77, с. 43].

На думку Є. О. Суханова, практика використання такого акціонерного законодавства виявила наступні ризики:

- фактична відсутність особистої відповідальності акціонерів за боргами компанії несе великий ризик для кредиторів, що потребує чіткої законодавчої регламентації, яка б захищала їхні інтереси;

- через те, що акціонерами, як правило, були особи, які погано орієнтувалися в комерційній діяльності, полегшувало проведення маніпуляцій майном компанії, яку проводив корпоративний менеджмент;

- на сучасному етапі активна участь великих акціонерних товариств в організованих ринках капіталу, в тому числі й міжнародному, вимагає посилення прозорості їхньої діяльності, розширення доступу до необхідної інформації та публічного контролю за угодами, які укладають такі корпорації [78, с. 43].

Залежно від того, чи допущені акції до котирування на біржах, європейські правові системи розділили акціонерні товариства на два види. Так, перші є крупними акціонерними товариствами (в Німеччині їх кількість доходить до 900), в які залучено велику кількість акціонерів. Саме цей фактор створює необхідність підвищеного контролю за всіма сторонами діяльності таких товариств. Такий контроль відбувається не тільки в інтересах акціонерів та їхніх кредиторів, а також і в публічно-правових інтересах. Інша група представлена відносно невеликими корпораціями, діяльність яких не потребує такого підвищеного контролю та регулювання через їх незначну кількість [77, с. 44].

Значну роль у сучасному акціонерному законодавстві в Європейському Союзі відіграв перехід із «документарних» паперових акцій на їх «без документарний» аналог, він відбувся у 80-90 роках ХХ століття. Не маючи письмової форми, цінні папери, як новий об'єкт цивільних прав, на противагу традиційним цінним паперам у правових порядках германського типу зараз розглядаються як різновид «ефектів утримувача». У такій правовій системі «ефект утримувача» вважається вільно відчужуваним правом вимоги або членства по відношенню до емітента, яке враховане як рахунок ефектів

отримувача та діє по відношенню до всіх третіх осіб. Тобто вони мають усі властивості цінних паперів, крім письмового вираження [77, с. 46].

Особливість також полягає в тому, що в ролі емітентів та утримувачів таких акцій у розвинутих європейських правопорядках виступають комерційні банки, а не акціонерні товариства. Дана норма спричинила те, що традиційні корпоративні відносини акціонерів з акціонерним товариством перетворились на зобов'язальні відносини отримувачів «без паперових акцій» з реєстроутримувачами (в ролі яких виступають комерційні банки, що допомагають розмістити акції).

Що стосується теперішнього стану справ у сфері діяльності акціонерних товариств у передових державах світу, то слід зауважити, що у більшості країн континентальної Європи корпоративний сектор економіки характеризується наявністю домінуючого власника, при цьому більша частина великих пакетів акцій перебуває в руках вузької групи власників. На відміну від цього, корпоративний сектор Великобританії характеризується дисперсною структурою власності. Незважаючи на те, що розходження в структурі власності між континентальною Європою й Великобританією досить значні, у країнах континентальної Європи існують розходження в числі компаній, повністю контрольованих або в структурі капіталу яких є домінуючий власник. Так, Скандинавські країни мають найнижчу частку компаній, контрольованих домінуючим власником, у той час як країни німецької групи й країни, що недавно вступили до ЄС (за винятком Словенії), мають найвищу частку.

Досліджуючи корпоративний сектор Великої Британії, можна виділити його проблеми та особливості. В цій країні розрізняють два види акціонерних товариств: приватні та публічні. Приватні компанії мають у своєму складі від двох до 50 акціонерів. Чисельність акціонерів компаній публічного типу не повинна бути меншою семи осіб [79, с. 19]. Принагідно зазначимо, що вітчизняне законодавство не встановлює мінімальної кількості засновників, і одночасно не регулює припинення товариств з одним засновником. Вважаємо, що вітчизняному законодавцю необхідно звернути на це увагу.

Характерною ознакою є те, що значну частину корпоративного сектора Великобританії становлять публічні (державні) корпорації, діяльність яких контролюють міністерства. Оскільки ці корпорації діють у сфері державного сектора, ними керують державні органи. Порівняно з цим сектор приватного підприємництва регулюється не так жорстко, хоча повноваження з регулювання приватного сектора також в основному покладені на міністерства (фінансів, торгівлі та промисловості, транспорту, сільського господарства і т.д.).

Головною функцією публічних корпорацій у Великобританії є керування державним сектором, для чого створюються спеціалізовані корпорації окремо з кожного виду промисловості. Значну групу складають звичайні недержавні корпорації, для яких уряд був чи залишається власником акцій або контролює їх яким-небудь іншим способом. До такого роду компаній можна віднести, наприклад «Брітіш петролеум» (уряд був власником 49% акцій аж до 1979 р., а також два урядових директори мали вето на рішення керівництва компанії). Варто відмітити, що корпоративний сектор Великобританії є одним найстаріших у світі. Значну роль у ньому відіграють такі корпорації, як: «Роял Датч Шелл», «Брітіш Петролеум», «Юнілевер», «Імперія кемікл індастріз», «Барклейз бенк», «Вестмінстер бенк» [80, с. 43].

Корпоративне управління Великобританії засновано на принципі єдиного керування. Для компаній Англії характерна однорівнева система органів керування. Так у Законі про компанії 1985 р. органами компанії визначені: директора й секретар компанії, а також загальні збори акціонерів.

Директори здійснюють керування діяльністю компанії в рамках своїх повноважень. Вони визначають структуру керування компанії. Директори можуть створювати допоміжні органи – комітети, у які можуть входити один або декількох директорів. Директори можуть делегувати керівному директорові або іншим директорам повноваження з керівництва виконавчими органами компанії. Повноваження цих осіб можуть бути скорочені у випадку необхідності. Директори компанії утворюють раду директорів, очолювану головою ради директорів. До складу ради директорів входять виконавчі

директори (директори, що займають посади менеджерів), а також не виконавчі директори (директори, що не займають виконавчих посад). Кожен директор має право призначити альтернативного директора, що у випадку відсутності основного директора має повний набір повноважень й обов'язків основного директора, включаючи участь у раді директорів із правом вирішального голосу. Основний директор має право звільнити альтернативного директора від посади за своїм рішенням.

Директори компанії піддаються періодичній ротації. На кожних зборах переобирається 1/3 діючих директорів за умови, що знову обрані директори рекомендовані 2/3 директорів, що залишилися. Особи, обрані як директори компанії, повинні задовольняти вимоги, зазначені у законі.

Відповідальність за ведення реєстраційних книг компаній покладається на секретаря компанії (корпоративного секретаря), призначуваного директорами компанії. За законом про компанії загальні збори акціонерів не є вищим органом керування компанії. Загальні збори акціонерів компанії відповідають за створення, реорганізацію й ліквідацію компанії; затвердження й зміну статутних документів компанії; обрання директорів й аудитора компанії; питань, пов'язаних з виплатою дивідендів за пропозицією директорів компанії; питання про укладання угод щодо придбання акцій й іншого майна.

Кожен акціонер компанії має один голос на кожну акцію або на кожні 10 ф. ст. належної йому частки в акціонерному капіталі компанії. У всіх інших випадках голосування проводиться за принципом один голос на кожного члена компанії. Однак акціонери мають право вимагати голосування за кількістю акцій. Така вимога повинна бути заявлена мінімум двома акціонерами компанії, які мають пакет акцій, що становить не менш 10% акціонерного капіталу компанії.

Французький підхід до регулювання діяльності компанії традиційно є більше імперативним, ніж англосаксонський. Перевага в цьому випадку віддається чітким і детальним правилам, що регулюють діяльність компанії.

Об'єднання у вигляді акціонерних товариств є найпоширенішою у Франції формою організації підприємства. Їхня кількість становить близько 170000 зареєстрованих компаній. В акціонерному товаристві повинно бути не менш 7 акціонерів, при цьому максимальне число не встановлюється. Також не накладає додаткових обмежень на номінальне значення акцій. Для реєстрації акціонерного товариства необхідно підготувати меморандум і статут компанії. Звичайно для європейських акціонерних товариств відкритого типу встановлюється строк їхнього існування, рівний 99 рокам, але цей строк може бути додатково збільшений відповідно до прийнятого акціонерами резолюції. Структура органів керування може бути однорівнева (традиційно використовується саме однорівнева) або дворівнева із включенням у керування наглядацької ради [81, с. 45].

Розглянувши деякі особливості функціонування публічних акціонерних товариств в зарубіжних країнах дозволило зробити висновок про те, що законодавство іноземних держав встановлює мінімальну кількість засновників товариства (інколи воно сягає семи). Вважаємо, що таке положення буде корисним і для України, а тому доцільно ч. 2 ст. 9 базового Закону викласти в такій редакції: «Засновниками акціонерного товариства можуть бути семеро чи більше осіб».

ВИСНОВКИ

1. Виділення організаційно-правових форм юридичних осіб має як теоретичне, так і практичне значення, адже така категорія допомагає типізації юридичних осіб. Крім того, на практиці визначення організаційно-правової форми має істотне значення в процесі легалізації юридичної особи. Отже, в цілому визначення організаційно-правової форми істотно впливає на правовий статус юридичної особи та правильне розуміння даної категорії потрібне у практичній юридичній діяльності.

Аналіз норм чинного законодавства, які містять термін «організаційно-правова форма», показує неоднозначність його застосування у контексті різних правових норм. Важливим видається не лише визначення поняття «організаційно-правова форма», а й виокремлення конкретного вичерпного переліку організаційно-правових форм юридичних осіб, виходячи з єдиного підходу. В процесі аналізу законодавчих актів ми з'ясували, що юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом.

Тому для створення належної основи для впорядкування правового регулювання пропонуємо на рівні законодавчих актів (а не підзаконних і, тим більше, не на рівні нормативно-технічного акта) узагальнити й систематизувати організаційно-правові форми, в яких можуть реально функціонувати юридичні особи.

При цьому товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Товариство може бути створено однією особою, якщо інше не встановлено законом. Крім того норми цивільного законодавства уточнюють, що товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі. Товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками (підприємницькі товариства), можуть бути створені лише як господарські товариства (повне товариство, командитне товариство,

товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи.

2. У межах єдиної організаційно-правової форми акціонерні товариства поділяються на два типи – публічні акціонерні товариства та приватні акціонерні товариства.

Акціонерне товариство – це господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями. У наведеному визначенні відображені основні ознаки й найбільш суттєві риси акціонерного товариства як організаційно-правової форми підприємництва. Головна особливість акціонерного товариства, полягає в тому, що статутний капітал акціонерного товариства поділений на певне коло акцій – цінних паперів, кожна з яких дає її власнику (акціонеру) рівний обсяг прав, звичайно, з урахуванням категорії й типу акцій.

Зокрема, Закон вимагає, що публічне акціонерне товариство зобов'язане пройти процедуру допуску акцій до торгів на фондовій біржі та залишатися допущеним хоча б на одній фондовій біржі в Україні. Разом із тим, публічну пропозицію власних акцій може здійснювати виключно публічне акціонерне товариство. Якщо приватне акціонерне товариство має намір здійснити публічну пропозицію власних акцій, загальні збори такого товариства разом із прийняттям рішення про здійснення публічної пропозиції власних акцій повинні прийняти рішення про зміну типу товариства з приватного на публічне. При цьому зміна типу товариства з приватного на публічне або з публічного на приватне не є його перетворенням. Крім того, у зв'язку із внесенням змін Законом скасована обов'язкова фіксація у найменуванні акціонерного товариства його типу.

Отже, відтепер статус публічного акціонерного товариства надається лише тим акціонерним товариствам, які здійснили публічну пропозицію, а всі інші мають привести у відповідність нормам оновленого законодавства України свої статuti. Разом із внесенням змін до Закону України «Про акціонерні

товариства», з'явився чіткий критерій віднесення акціонерного товариства до категорії публічного, який наблизив поняття публічного акціонерного товариства до стандартів розвинутих ринків.

3. Закон України «Про акціонерні товариства» встановлює правила створення та припинення публічних акціонерних товариств. Переважна більшість норм Закону спрямована на забезпечення прав та інтересів як засновників товариства, так і самого товариства. Разом з тим, законодавство в даній сфері не є досконалим, зокрема, в умовах сьогодення більш прийнятним для засновників публічного акціонерного товариства було б поетапне формування статутного капіталу. А для забезпечення прав та інтересів кредиторів не зайвим було б встановлення обмеження щодо проведення додаткових емісій акцій до повної оплати акцій. Крім того, чинне законодавство, на жаль, не регулює питань, пов'язаних з припиненням одним із засновників участі у заснуванні товариства. На нашу думку, у такій ситуації законодавець міг би запропонувати перерозподілити між іншими зацікавленими засновниками акцій засновника, що вибуває. При цьому акції повинні розподілятися пропорційно кількості належних засновникам акцій. У разі відмови засновників від перерозподілу акцій, якщо цього дозволяє розмір статутного капіталу, такі акції підлягають анулюванню. Внески, зроблені в

Варто відмітити, що з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» у т.ч. і до Закону України «Про акціонерні товариства», внесено велику кількість нововведень, серед яких особливе місце займає вимога щодо обов'язкового проходження публічними акціонерними товариствами процедури включення акцій до біржового реєстру будь-якої з фондових бірж в Україні. Так, у прикінцевих положеннях Закону зазначено, що до 1 січня 2018 року публічні акціонерні товариства зобов'язані пройти процедуру включення акцій до біржового списку та залишатися у ньому хоча б на одній фондовій біржі. Запровадження таких достатньо жорстких вимоги до діяльності публічних акціонерних товариств зумовило у той же час й запровадження спрощеного

порядку перетворення акціонерного товариства у товариство з обмеженою відповідальністю та товариство з додатковою відповідальністю.

4. Суб'єктами, що забезпечують регулювання всіх аспектів функціонування публічних акціонерних товариств, є їх органи управління до яких належать: загальні збори як вищий орган управління товариства, наглядова рада, яка здійснює захист прав акціонерів товариства та регулює діяльність виконавчого органу, та власне виконавчий орган, який здійснює керівництво поточною діяльністю товариства.

Загальні збори можуть вирішувати будь-які питання діяльності акціонерного товариства, крім тих, що віднесені до виключної компетенції наглядової ради законом або статутом. Загальні збори акціонерів створюють основну правову базу для діяльності інших органів акціонерного товариства на підставі якої і повинно здійснюватися управління ним спеціально створеним для цього виконавчим органом. Загальні збори є органом для виразу суспільної (єдиної) волі акціонерів.

Іншим органом управління є наглядова рада вона є колегіальним органом, що здійснює захист прав акціонерів товариства і в межах компетенції, визначеної статутом та базовим Законом, здійснює управління акціонерним товариством, а також контролює та регулює діяльність виконавчого органу. Також зазначимо, що наглядова рада представляє інтереси акціонерів у період між проведенням загальних зборів, а також має право регулювати і контролювати діяльність правління.

Наступним органом управління є акціонерного товариства є виконавчий орган він здійснює управління поточною діяльністю товариства. Виконавчий орган акціонерного товариства підзвітний загальним зборам і наглядовій раді, організовує виконання їх рішень. Виконавчий орган діє від імені акціонерного товариства у межах, встановлених статутом акціонерного товариства і законом. Виконавчий орган акціонерного товариства може бути колегіальним (правління, дирекція) або одноосібним (директор, генеральний директор).

5. Правовий режим майна суб'єктів господарювання, включаючи публічні акціонерні товариства, встановлюється низкою нормативно-правових актів. У чинному законодавстві України норми щодо правового режиму майна суб'єктів господарювання сформульовані та розміщені, як правило, безсистемно, за змішаним принципом. Деякими нормами встановлюється правовий режим власності (об'єктів власності) безвідносно до виду суб'єктів господарювання, іншими встановлюється правовий режим майна окремих суб'єктів господарювання, правовий режим окремих видів майна та ін. Встановлено, що основу правового режиму майна суб'єктів господарювання, на якій базується їх господарська діяльність, становлять право власності та інші речові права - право господарського відання, право оперативного управління. В законодавстві також зазначено, що товариство є власником: майна, переданого йому учасниками у власність як вклад до статутного (складеного) капіталу; продукції, виробленої товариством в результаті господарської діяльності; одержаних доходів; іншого майна, набутого на підставах, не заборонених законом.

До майнових прав акціонера можна віднести такі права: брати участь у розподілі прибутку товариства; отримувати частку прибутку товариства в вигляді дивідендів; отримати частину вартості майна товариства в разі його ліквідації.

6. Особливістю відповідальності акціонерів, то останні не відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, тільки в межах належних їм акцій, що є однією з ознак, що відрізняє акціонерне товариство від інших видів господарських товариств. До акціонерів не можуть застосовуватися будь-які санкції, що обмежують їх права, у разі вчинення протиправних дій товариством або іншими акціонерами. Вважаємо, що визначення основних обов'язків публічного акціонерного товариства та акціонерів є основою притягнення їх до відповідальності за невиконання або неналежне виконання ними своїх обов'язків.

7. З часу прийняття базового Закону до нього було внесено ряд змін, які, в тому числі, стосувалися і діяльності публічних акціонерних товариств. Профільний закон, що регулює різні аспекти створення та діяльності акціонерних товариств в Україні, було прийнято відносно нещодавно, у вересні 2008 році, тобто після 17 років створення Української держави та переходу економіки країни на рейки ринкової економіки. Останні законодавчі зміни підтверджують тенденцію щодо підвищення вимог до публічних акціонерних товариств, що, у свою чергу, відповідає європейським директивам та підвищує їх привабливість для інвесторів. Разом з тим, питання відповідальності акціонерів та публічного акціонерного товариства є не до кінця врегульованим. Вважаємо доцільним внести зміни та доповнити до ст. 12 базового Закону щодо здійснення корпоративних обов'язків товариства, а тому пропонуємо викласти ч. 3 ст. 12 в такій редакції : « Акціонерне товариство може нести відповідальність: 1) за невиконання чи неналежне виконання обов'язку з проведення щорічних загальних зборів акціонерів; 2) щорічну виплату привілейованим акціонерам дивідендів, розмір яких визначено статутом; 3) своєчасне та у порядку, визначеному законодавством, інформування акціонерів стосовно діяльності товариства; 4) надання на вимогу акціонерів інформації та документів, з якими вони мають право бути ознайомлені відповідно до локальних нормативно-правових актів.

8. Зважаючи на те, що наша держава стала на шлях євроінтеграції, важливо також знати досвід розвитку публічних акціонерних товариств для подальшого перейняття останнього у сучасних передових країн, у тому числі Європейського Союзу. Розглянувши деякі особливості функціонування публічних акціонерних товариств в зарубіжних країнах дозволило зробити висновок про те, що законодавство іноземних держав встановлює мінімальну кількість засновників товариства (інколи воно сягає семи). Вважаємо, що таке положення буде корисним і для України, а тому доцільно ч. 2 ст. 9 базового Закону викласти в такій редакції: «Засновниками акціонерного товариства можуть бути семеро чи більше осіб».